

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

SOCIÁLNĚ PATOLOICKÉ JEVY, JEJICH PROJEVY A PREVENCE
U ŽÁKŮ 1.STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

AUTOR: Soňa Ruibarová

Vedoucí: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Datum odevzdání: 29..4. 2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedené v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovím č 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne 29.4. 2011

.....
Soňa Ruibarová

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, užitečné konzultace a inspiraci. Poděkování patří také všem pedagogickým pracovníkům za ochotu a pomoc při sběru dat.

ANOTACE

Název práce:

Sociálně patologické jevy, jejich projevy a prevence u dětí na 1.stupni základních škol

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou sociálně patologických jevů na základních školách. V teoretické části jsem nejprve popsala projevy společnosti, obecnou charakteristiku jednotlivých patologických jevů a konečně primární prevenci na základních školách. Praktická část analyzuje přítomnost sociálně patologických jevů u žáků 4. a 5. ročníků základních škol. Dále jsem analyzovala, jak je vidí děti a učitelé v jejich třídě. Cílem této diplomové práce bylo identifikovat, jak tyto problémy a fenomény chápou děti a nakonec zjistit, jaké jsou zkušenosti s preventivními programy, které mají pomáhat proti sociálně patologickým jevům.

Klíčová slova:

společnost, deviance, sociálně patologické jevy, prevence, preventivní programy

ABSTRAKT

Title of the works:

The social patologic phenomena by childern of primary schoul, their exhibit and prevention.

In my diploma thesis I followed up problems of social pathologic phenomena at primary schools. At the beginning in the theoretical part I described manifestations of community, the general characteristics of the different pathologies and at last primary prevention in elementary schools. The practical part, there is analyzed presence of social - pathologic phenomena in pupils 4. and 5. years of elementary schools. Futher, I analyzed how the children and their teachers see problems of social pathologic phenomena in their class. The aim of this diploma thesis was to identify how the children take this problems and phenomena and I finally found out what is experience with the prevention programs which should help with social - pathologic phenomena.

Key component:

community, deviation, social pathologic phenomena, prevention, program of prevention,

OBSAH:

1	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A JEJICH SOUVISLOSTI.....	10
1.1	<i>sociální kořeny sociálních patologií.....</i>	<i>10</i>
1.2	<i>SOCIÁLNÍ ZDRAVÍ.....</i>	<i>12</i>
2	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ CHOVÁNÍ.....	13
2.1	<i>SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY- vymezení fenoménu.....</i>	<i>14</i>
2.2	<i>ČLENĚNÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....</i>	<i>15</i>
2.3	<i>POTŘEBY DÍTĚTE.....</i>	<i>17</i>
3	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY- projevy sociálních patologií v prostředí základních škol.....	19
3.1	<i>ŠIKANA.....</i>	<i>19</i>
3.2	<i>ZÁŠKOLÁCTVÍ.....</i>	<i>21</i>
3.3	<i>NÁVYKOVÉ A DROGOVÉ LÁTKY.....</i>	<i>23</i>
	Alkohol a destiláty.....	24
	Tabákové výrobky.....	25
	Produkty z konopí.....	26
3.4	<i>DELIKVENCE DĚTÍ A MLÁDEŽE.....</i>	<i>27</i>
3.5	<i>VANDALISMUS.....</i>	<i>28</i>
4	PREVENCE- sociálně patologické prevence na ZŠ.....	30
4.1	<i>ČLENĚNÍ PREVENČE.....</i>	<i>30</i>
4.2	<i>CÍLE PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ.....</i>	<i>32</i>
4.3	<i>ZAŘAZENÍ PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ DO VÝUKY.....</i>	<i>33</i>
4.3.1	Základní kompetence prevence v rámci podpory zdraví:.....	33
4.3.2	Klíčové oblasti výuky:.....	33
4.4	<i>ZNALOSTNÍ KOMPETENCE ŽÁKŮ ve vztahu k prevenci.....</i>	<i>34</i>
4.4.1	Tendence programu primární prevence:.....	35
4.4.2	Konkrétní aktivity podporující primární prevenci:.....	36
4.4.3	Náplň a forma preventivních programů ve výuce:.....	37
4.5	<i>ZAČLENĚNÍ PRIMÁRNÍ PREVENČE DO ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ.....</i>	<i>37</i>
4.6	<i>SYSTEM ORGANIZACE A ŘÍZENÍ PRIMÁRNÍ PREVENČE.....</i>	<i>39</i>
4.6.1	MŠMT.....	39
4.6.2	Krajský úřad.....	39
4.6.3	Krajský školský koordinátor prevence.....	39
4.6.4	Metodik prevence v pedagogicko- psychologické poradně (PPP).....	40
4.6.5	Ředitel školy.....	40
4.6.6	Školní metodik prevence.....	41
4.6.7	Třídní učitel.....	41

5	PRAKTICKÁ ČÁST	42
5.1	<i>Cíle</i>	42
5.1.1	Obecný cíl:	42
5.1.2	Specifický cíl:	42
5.1.3	Výzkumné předpoklady a hypotézy:	42
5.1.4	Konkrétní výzkumné otázky a hypotézy:	43
5.2	<i>Kvantitativní výzkum- dotazník</i>	47
5.3	<i>Předvýzkum</i>	50
6	PRAKTICKÁ ČÁST- VÝZKUNÁ.....	52
6.1	<i>Výzkumné vzorky</i>	52
6.2	<i>Výzkumná část</i>	56
6.3	<i>Základní škola Výčapy</i>	57
6.4	<i>Základní škola Horka- Domky, Třebíč</i>	62
6.5	<i>Základní škola Moravské Budějovice</i>	68
6.6	<i>Základní škola kapitána Jaroše, Třebíč</i>	75
6.7	<i>Ověření hypotéz</i>	82
6.8	<i>Verifikace/ falsifikace předpokladů</i>	89
6.9	<i>Zhodnocení výzkumu</i>	91
6.10	<i>Závěr</i>	92
7	POUŽITÁ LITERATURA	93
8	PŘÍLOHA	95

ÚVODEM

Uvedení do problematiky:

Každý rodič, pedagog či vychovatel si nemůže nepovšimnout dnešní alarmující situace na základních a středních školách. Jak to vypadá, když dnes přijdeme do běžné třídy základní školy?

Vidíme, jak žáci během vyučování při sebevětším úsilí vyučujícího ztrácí pozornost, jsou neposední, neukáznění a často jen tak lelkují. Zato o přestávkách povykují, perou se a hrají si na akční hrdiny z komerčních seriálů. Sledujeme, jak dříve pouhé kočkování a škádlení přechází k mlácení a surovému bití a jak se slovníček i těch nejmladších transformuje do oblasti vulgarismů a hrubiánství. Po vyučování se oknem do kabinetu line cigaretový kouř pokuřujícího hloučku pod oknem a když kantor nezbedné žáky napomene, žáci se mu pouze vysmějí a ohrazují se právy, že již skončilo vyučování a tím i veškeré pravomoci kantora. Paradox přichází při pohledu na šikanu. Ačkoli všichni pedagogičtí pracovníci potvrzují alarmující existenci šikany, většina zástupců škol a ústavů však tvrdí, že se konkrétně na jejich půdě žádná forma šikany nevyskytuje...

Tak vypadá dnešní situace v českých školách a výchovných zařízeních! Kde zůstala morálka a kázeň? Kdo nebo co způsobilo takový mravní propad? A kam to chce naše společnost dotáhnout, bude-li tak pokračovat?

Tyto otázky si klade spousta pedagogů a vychovatelů ve vzdělávacích ústavech. Ale i přes veškerou snahu všech odborníků se situace nelepší. Na vině není jen nevhodný přístup kantorů ve výuce a nedostatečná kázeň. Jednu z předních rolí zde hraje i výchova v rodině, volnočasové aktivity a vrstevníci.

Ze všeho nejdůležitější je si tento problém připustit, postavit se mu čelem a řešit je rázným a důkladným způsobem. Důležité je poznat a pochopit psychiku dnešního žáka a školáka, porozumět jeho potřebám, uvědomit si jeho individualitu v dnešním technickém světě a pobídnout ho k pozitivnímu přístupu k životu.

Zkušenosti s výskytem sociálně patologických jevů na základních školách patří v dnešní době k nejzásadnějším tématům na všech výchovných a vzdělávacích zařízeních.

V České Republice patří tomuto problému stěžejní místo. Ze všech stran na nás doléhá stín naší neschopnosti, jak vychovávat českou mládež, a poznámky o jejím morálním úpadku. Sledujeme, jak v poslední době upadá dětská kázeň a neustále narůstá

násilí a agresivita mládeže, stoupá procento zneužívání drogových a návykových látek nezletilými, jak se zvyšuje problematika záškoláctví, kriminality a dětské prostituce a jak se šikanování stává běžným problémem na všech školních institucích. Útoky jsou mířeny na nekvalitní hodnotový systém nejen jednotlivců ale celé společnosti. Slýcháváme, že dnešní mládež není dostatečně podněcována pozitivním výchovným vzorcem chování a neumí plnohodnotně vyplnit svůj volný čas. V konečném důsledku sledujeme, jak mládež narušuje společenské vztahy a porušuje sociální a právní normy, což může nakonec vést v dětství k poruchám chování a v dospělosti k poruchám osobnosti.

Veškerá péče a pomoc proti těmto negativním sociálně patologickým vlivům je soustředěna především na jejich potlačení a represí. Je však potvrzeno, že daleko účinnější je těmto jevům předcházet! K tomuto účelu slouží tzv. preventivní programy. Jejich působnost do škol již byla zavedena, ale v omezené míře, která je pro všechny aktéry nedostačující.

Cílem diplomové práce je identifikovat, zanalyzovat a zhodnotit současný nepříznivý problém, které trápí všechny školní instituce a ústavy. Téma *Sociálně patologické jevy u dětí na 1.stupni základních škol* jsem si zvolila, jelikož je v poslední době velice aktuální. Problematika s tímto zaměřením je na školách a jiných zařízeních opětovaně řešena a pro svou naléhavost si vyžaduje větší pozornost.

Diplomová práce je dělena na části praktickou a teoretickou. V teoretické části se zaměřuji na deskripci, vymezení a definici základních pojmů, které jsou pro pochopení problematiky nezbytně nutné prostudovat. V praktické části za pomoci výzkumných metod zanalyzuji dané prostředí z hlediska sociálně patologických činitelů. Zaměřím se na popis jednotlivých fenoménů v porovnání s danou školou a lokalitou.

První kapitola teoretické části je orientována na společnost jako komplexní jednotku, jenž už sama o sobě vyvolává konfliktní situace. V druhé kapitole se budu koncentrovat na jednotlivé projevy sociálních patologií. Dotknu se také tématu prevence na základních školách a minimálních preventivních programů. Stručně tedy objasním, s jakými problémy se může současný žák prvního stupně základní školy setkat, jak jim může předcházet a jak je odstranit, stane-li se sám aktérem.

1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A JEJICH SOUVISLOSTI

Tato kapitola je pojata z obecného hlediska. Budu se v ní věnovat samotné společnosti a jejímu sociálnímu působení, především však kořenům, faktorům a vlivům, které se podílejí na vzniku sociálně patologických jevů. Svoje místo zaujímají teorie zabývající se sociálním chováním ve společnosti.

1.1 SOCIÁLNÍ KOŘENY SOCIÁLNÍCH PATOLOGÍÍ

Každá společnost má odlišné pohledy a názory na to, co považuje za běžné a normální chování a naopak, jaké jednání se střetává s nepochopením. Mluvíme zde o tzv. *kulturním relativismu*. Mohli bychom zde mluvit o nepřeborném množství rozdílů mezi jednotlivými odchylkami společnosti. Jako extrémní příklad lze uvést stavy vzrušené hyperaktivity za doprovodu rozmanité mimiky, výkřiky a teatrální gesta, které jsou v zemi Latinské Ameriky součástí náboženských rituálů, ale v naší společnosti by byly odsouzeny za projev hluboké hysterie. Na druhé straně, co je v naší společnosti tolerováno a přijímáno jako žádoucí, může v jiných částech země vyvolat projevy nesouhlasu a odporu.¹

Lze si všimnout, že různé představy o tom, co je pravidlem a co se mu vymyká, pozorujeme i v téže době, na témže území, v témž státě. Mám na mysli odchylky mezi jednotlivými generacemi. Typickou ukázkou jsou rozpory rodičů s dospívajícími dětmi narážející např. na styl oblékání, účesu, chování a neefektivního trávení volného času. Předkládání ideálů a norem, které vyznávaly starší generace, považuje mládež za zastaralé a přežitky a bývají rozbuškou ve výměně názorů.² Zejména problematika respektování kulturních odlišností na jednom státním území je velmi důležitá, poněvadž deficit v rozdílech je živnou půdou pro vznik a zakořenění negativních předsudků. Předsudek je úzce spojen se stigmatizací (objevováním odlišností s negativním sociálním dopadem) a je zdrojem viktimizace (tj. procesem, ve kterém se člověk stává obětí trestného činu).³ Průcha říká, že každá kulturní skupina má svou specifickou morálku (souhrn hodnotících soudů,

¹ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 40

² JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 40

³ VANÍČKOVÁ E.: Dětská prostituce, 2007, str. 35

sociálních norem, zvyků, ideálů a pravidel, kterými se lidé v praktickém životě řídí), která má s kulturou rasy, etnika a národů mnoho společného.

Zajímavou roli zde hraje i tzv. *teorie anomie* (anomií rozumíme stav rozkladu společnosti, kdy přestávají platit veškeré jasně formulované hodnoty a sociální, morální a kulturní normy) „Durkheim ji definoval jako podmínku, která morální a sociální normy mate nebo je činí nejasnými a jde tedy o deficit regulačních mechanismů nebo selhání normy. Uvádí dále, že moderní vysoce industrializovaná společnost činí své občany rizikové vůči anomii a toto riziko spatřuje hlavně v západní společnosti pod vlivem rozšiřující se počítačové technologie, internetu, rostoucí byrokracie atd. Říká, že muži jsou více zranitelní autodestrukci, větší egoisté a s větším akčním radikálem od komunity, což je jedním z vysvětlení, proč jsou muži častěji nositeli sociálněaberantního chování než ženy (Gidens, 1972).“ Émil Durkheim termín anomie použil pro popis stavu moderní společnosti, tedy společnosti pozměněné procesem modernizace, složený z urbanizace a industrializace.

Druhým významným sociologem, který věnoval pozornost pojmu anomie, byl Robert King Merton. Jeho zásluhou se teorie anomie sjednotila s moderní sociologií. Merton považuje anomii jako důsledek tlaku sociální struktury na sociálního jedince. Sám se pokusil podat škálu pěti typů reakce na anomickou situaci v různých typech jednání.⁴ Jde o definici pěti typů reakce jedince na rozpor mezi uznávanými hodnotami společnosti a prostředky, které má k dispozici.⁵

Tabulka: pojetí anomie podle R.K.Mertona:

cíle	prostředky	Název adaptivního mechanismu
+	+	konformismus (nedevariantní forma adaptace)
+	0	inovace (vynálezectví, ale i krádeže)
-	+	ritualismus
0	0	únik
-	-	vzpouora (rebelie)

Zdroj: Gillernová I., Buriánek, J.: Základy společenských věd, Fortuna, 1997, str. 125

⁴ Sociologické pojmosloví: Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Praha 1997, str. 55

⁵ Gillernová I., Buriánek, J.: Základy společenských věd, Fortuna, 1997, str. 125

Konflikt může být řešen přizpůsobivým chováním, tedy chováním konformním. Hledá-li člověk nové prostředky, jde o inovaci- ta může být pozitivní i negativní (netradiční prostředky hledá jak vynálezce, tak kasař). V případě, že jedinec lpí na osvědčených prostředcích bez vztahu k cílům, jde o ritualismus. Únikem před řešením rozporu Merton označuje např.: drogové závislosti a uzavření se před společností. Nejdramatičtější formou řešení sporů mezi uznávanými hodnotami a dostupnými prostředky je vzpoura. Ta může mít podobu skupinovou nebo individuální.⁶

1.2 SOCIÁLNÍ ZDRAVÍ

Sociální zdraví člověka znamená schopnost pozitivně prožívat různé sociální situace, akceptovat sám sebe takového jakým je, přijímat důsledky a souvislosti vyplývající ze vztahů k blízkým i cizím osobám. O míře sociálního zdraví každého dítěte spolurozhoduje biologická a sociální genetická dispozice, schopnost zvládat obtížné životní situace a stres, přiměřeně vyladěná sebekoncepce, vybranost komunikativních dovedností a existence osobní sociální sítě.⁷

Sociálním zdravím tedy rozumíme schopnost být šťastný a činit šťastné i druhé, pracovat tvůrčím a hodnotným způsobem na sobě samém, pracovat pro společnost, pro zachování přírody a pro mír ve světě. Hodnota společnosti ovlivňuje a utváří osobnost i charakter člověka, má proto obrovský vliv na jeho rozvoj. Je nezpochybnitelné, že kvalita mezilidských vztahů v raném dětství formuje naši schopnost zvládat krizové situace v dospělosti.

⁶ Gillernová I., Buriánek, J.: Základy společenských věd, Fortuna, 1997, str. 125

⁷ Vaníčková E.: Dětská prostituce, 2007, str. 40

2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ CHOVÁNÍ

Tato část kapitoly je určena specifickým složkám sociálně patologického chování. Stručně objasním obsah sociálně patologických jevů, jejich příčiny a důsledky. Zaměřím se na jejich členění a rozdělení. V této souvislosti jsem nevynechala zmínku o bezpodmínečných potřebách dítěte.

Sociálně patologické chování označuje pojem pro chování nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí a pro společnost nebezpečné.

Tzv. **sociální aberace**, nebo-li sociální odchylka, může mít několik forem a oblastí. Z praktického hlediska se aberantní chování řadí do několika úrovní. Vaníčková je dělí následovně:

1. stupeň je nazýván jako **sociální deviace**- sociální deviace znamená odchylku od významných norem vytvořených společností a osvojených si během socializace. Sama podstata deviace je v existenci pravidel, jelikož bez těchto pravidel by deviace neexistovala. Chování je deviantní, když se chování jedince odlišuje od jinak uznávaných společenských norem a když je porušuje.

Deviantní je tedy to, co za deviantní společnost uznává. Například kouření marihuany je v západní společnosti považováno za deviantní, pití alkoholu nikoliv. V některých východních kulturách je tomu naopak.⁸ Deviantní chování, tedy chování vůči společnosti odmítané ba dokonce trestné, má různé příčiny, podle nichž se dělí na deviaci **primární** a deviaci **sekundární**.

Lemert za primární deviaci pokládá porušení pravidla nebo normy na základě původního podnětu, tedy sociálně situačního, psychologického nebo fyziologického impulsu, např.: užití alkoholu jako reakce na smrt blízké osoby. Sekundární deviace je spjata s pojmem labelling (etiketizační teorií). Sekundární deviace je důsledkem chování individua na jeho označení, tudíž pokud je jedinec označen za problémové, bude se za problémové považovat a chovat se tak.⁹ Důležité je připomenout, že sociální deviace může být i pozitivní (např.: extrémní abstinentsví).

⁸ Odmaturuj ze společenských věd, Didaktis, 2004, str. 117

⁹ Sociologické pojmosloví: Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Praha 1997, str. 55

2. stupeň zastupují **negativní sociální jevy**, např.: vysoká rozvodovost rodičů, uzavírání do světa nevhodných part, atd.
3. stupeň značí **protispolečenské chování**- je vždy vnímáno jako negativní narušení morálky, občanských, společenských, politických nebo ekonomických zájmů
4. stupněm označuje **sociálně patologická chování**¹⁰

Pro sociální odchylky platí následující společenské znaky:

- 1) *hromadný charakter*: stejná zaměření u stejných sociálních skupin v podobném životním, kulturním, studijním či pracovním prostředí, například krádeže, lhaní, podvody, dětská prostituce, aj.
- 2) *identita*: jde o podobnost příčin, jejichž působením odchylka vzniká, tj. záškoláctví, šikanování, komerční sexuální zneužívání dětí, aj.
- 3) *opakovatelnost*: stálost výzkumu sociálních aberací za splnění stejných nebo obdobných podmínek, například delikventní chování, užívání návykových látek, radikální náboženská hnutí, aj.¹¹

2.1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEvy- VYMEZENÍ FENOMÉNU

Z pohledu komunity sociálně patologické jevy zasahují do všech oblastí společenského života. V době globální ekonomické recese nabývají jednotlivé sociálně patologické jevy na svém významu. Jsme svědky mnoha diskuzí pořádané naší i odbornou veřejností. Dokonce se problémy přenesly na vládní úroveň nejen u nás, ale i v jiných zemích Evropské unie. Stále častěji se dozvídáme o rostoucí spotřebě alkoholu, existující poptávce po měkkých i tvrdých drogách, přibývá stále více lidí bez domova a delikventů, zřejmý je i nárůst rodin s problémovými dětmi. Dnes a denně slyšíme o kyberšikaně, o rostoucí agresivitě a šikaně nejen v zaměstnání, ale především na školách.¹² Je třeba studovat a konkretizovat příčiny, které odhalí sociální toxiny, jimiž byly dospívající v útlém věku vystaveni. U dětí se sociálně patologickým chování se objevují výchovné potíže, poruchy v sociálních vztazích, a v adaptaci na okolní svět v takové míře, že se

¹⁰ VANÍČKOVÁ, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 33

¹¹ VANÍČKOVÁ, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 36

¹² TOMÁŠEK, J. *Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách*. 2008. roč. LVIII, č. 4, s. 381

jejich chování vymyká obvyklým normám a často vede ke školnímu, sociálnímu, morálnímu, i tělesnému selhání.¹³

2.2 ČLENĚNÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Mezi sociálně patologické jevy je řazeno mnoho různých činitelů. Jejich členění a vymezení se těžko rozlišuje. Dalo by se říci, že co autor, to jiné rozdělení.

Vykopalová¹⁴ vymezuje sociálně patologické jevy do několika oblastí. Mezi první patří delikvence a kriminalita dětí a mládeže jako samostatný společenský problém, dále drogové závislosti a patologické hráčství, jako sociálně patologický jev popisuje kulturní závislosti, kde řeší problematiku sekt a víry, dotýká se i otázky sebevražd jako společenského problému a v neposlední řadě se zajímá o šikanu, o prostituci a jiné sexuální deviace a týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (Syndrom CAN).

Naproti tomu Hroncová¹⁵ vnímá sociální patologii především z pohledu problematiky agrese a agresivity a delikvence. Mezi formy sociální patologie řadí sociálně patologické jevy související s rodinou, syndrom týraného dítěte, domácí násilí a násilí na dětech. Samostatnou jednotku u Hroncové tvoří problematika závislostí. Zde hledá odpovědi na otázky související se závislostí na alkohol a drogy a jejich spojitosti s kriminalitou a prevencí. Stejně jako Vykopalová tak i Hroncová se zabývá otázkou patologického hráčství a sekt. Jevy jako šikanu a extremismus řadí do oblasti sociálního chování a jednání. A sebevražednost připisuje makrosociálním projevům sociálně patologického chování.

Vaníčková¹⁶ člení aberantní chování do hledisek:

- a) formy sociální deviaci či jiné odchylky, popř. diagnostikované poruchy chování:
 - opakované lži
 - podvody
 - krádeže
- b) formy negativních jevů:
 - užívání drogových látek
 - alkoholismus

¹³ VANÍČKOVÁ, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 35

¹⁴ Vykopalová, H.: Sociálně patologické jevy v současné společnosti, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, str. 7

¹⁵ Hroncová, J.: Sociálna patológia, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2006, str. 6

¹⁶ Vaníčková, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 41

- tabakismus
 - patologické hráčství
- c) formy sociálněpatologického chování:
- šikanování
 - nadměrné agresivní chování
 - záškoláctví
 - delikventní chování
 - komerční sexuální zneužívání dětí
 - děti ulice, xenofobie a rasismus
 - extremismu a terorismus
 - příslušnosti k různým sektám.

Nejpřehlednější výčet sociálně patologických jevů podává samotné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v „*Strategii prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy*“ na konkrétní období. Zde stanovuje na prvním místě násilí a šikanování, v těsném závěsu záškoláctví. Na tyto fenomény navazuje kriminalita, delikvence, vandalismus a jiné formy násilného chování. V popředí zájmu stojí také xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus. Užívání návykových látek, především alkoholu a tabákových výrobků, se z hlediska prevence nestaví do popředí, ačkoli je tento jev nejprokazatelnější ve své hojnosti. S tímto jevem souvisí i závislost na anabolikách, medikamentech a jiných látek. Dále se řeší otázky netolismu (virtuálních drog) a patologického hráčství a konečně problematika sexuálně zneužívaných dětí, týraných dětí a oblast sekt a náboženských hnutí.

*„Klasický obraz sociálně patologického chování je spojován s obdobím dospívání, obdobím puberty a adolescence, které je třetím kritickým vývojovým obdobím dítěte, obdobím dotvářením se osobní identity, kde zranitelnou stránkou je právě oblast sociální. Většina statistik potvrdí, že nejvíce prohřešků vůči dobrým mravům a delikventního jednání spadá do této věkové kategorie (MATOUŠEK, 1998).“*¹⁷

Puberta je období přelomových změn jak z biologického hlediska způsobených nápoem pohlavních hormonů, tak i mnoha stresových sociokulturních faktorů. Dospívající jsou existenčně závislí na dospělých a jsou jimi zpravidla omezováni, rádi by však projevíli

¹⁷ Vaníčková, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 27

nezávislost a originalitu v jednání a tvorbě vlastního životního stylu. Snaha o prosazení vlastních názorů a odmítání poslušnosti vůči autoritám je vede do řady konfliktních situací.

Na druhou stranu je třeba říci, že v praxi jsou označení puberta a adolescence často hodnotící a současně ochranná označení, neboť umožňují tolerovat výstřelky chování, které by byly jinak odsuzované. Ochrana znamená, že nad některými extrémny jen ledabyle mávneme rukou, aby nemusely být přísně potrestány. V podstatě jde o užití zvláštních normativních stanovisek.¹⁸

„K poznání výsledků psychické deprivace dětí, žijících od útlého věku v ústavní výchově, přispěl profesor Zdeněk Matějček. V longitudinální studii, která zahrnovala děti dlouhodobě žijící v dětských domovech, SOS vesničkách, v přestounských rodinách a vlastních rodinách, prokázal spolu s Langmeierem, že zejména z chlapců vyrůstajících v ústavní výchově se několikanásobně častěji stávají mladí recidivisté než z chlapců vyrůstajících v jiném sociálním útvaru (Langmeier, Matějček, 1974).“¹⁹

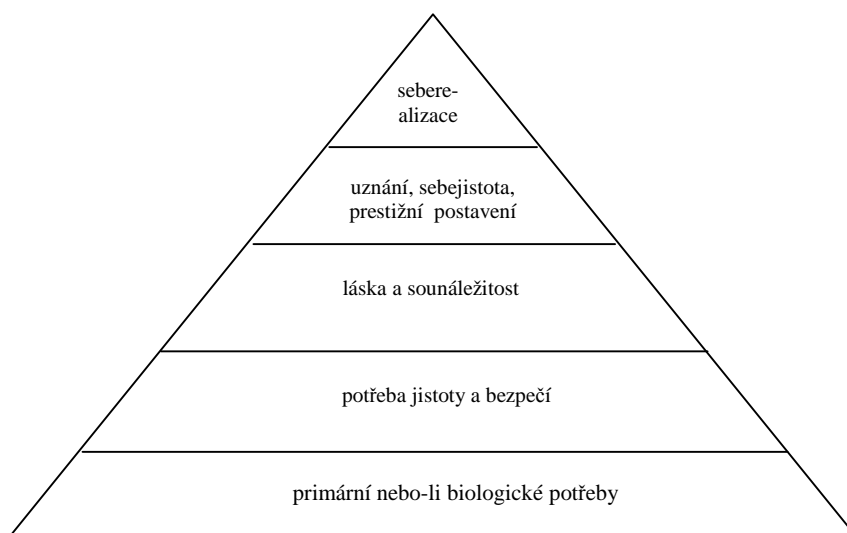
2.3 POTŘEBY DÍTĚTE

Pracujeme-li s dětmi a podrobuje-li je určitým výzkumům, je potřeba znát základní potřeby a zájmy dětí daného věku. V důsledku nedostatku těchto potřeb se projev dítěte mění v nežádoucí chování.

Není na škodu si zde připomenout známou Maslowovu pyramidu hodnot. Tuto pyramidu se učí žáci již na prvním stupni a pedagogičtí pracovníci se snaží vytvářet takové výchovné a výukové podmínky, aby byly v souladu s těmito hodnotami. Potřeby jsou řazeny podle naléhavosti pro člověka a základem je, že potřeba vyšší se objevuje až po uspokojení potřeby nižších. Hierarchické uspořádání může být u různých lidí odlišné. Potřeby jsou totiž ovlivňovány mnoha činiteli, např.: zdravotním stavem, životními zkušenostmi aj. faktory.

¹⁸ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 40

¹⁹ Vaníčková, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 35

Podle Vaníčkové²⁰ jsou potřeby rozděleny do několika hledisek:

- *Potřeby biologické*- dostatek tepla, přísunu vzduchu, dostatek vody a jídla, potřeba spánku a tělesné i psychické relaxace, nezbytnou podmínkou jsou i vhodná ošacení a nutnost bydlení, mj. také ochrana před nemocemi a úrazy
- *Potřeby psychické*- jedná se o dostatek množství kvalitních podnětů vedoucí k vytváření vlastní identity, roli zde hrají i citové a sociální vazby a nezbytná sebedůvěra
- *Potřeby sociální*- zahrnuje pocit sounáležitosti, pocit jistoty v očekávání sociální podpory, vzory chování, v neposlední řadě osvojení si zvládání stresových situací
- *Potřeby emocionální*- zahrnuje jedinečnou pozitivní výchovu, schopnost empatie, přívětivou zkušenost s dobrým skutkem a potřeba porozumění
- *Potřeby duchovní*- lze chápat jako potřeba přiměřeného sebepojetí, a uvědomění si hierarchie životních hodnot a priorit

²⁰ Vaníčková, E.: Dětská prostituce, Praha 2007, str. 15

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY- PROJEVY SOCIÁLNÍCH PATOLOGÍÍ V PROSTŘEDÍ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

V následující kapitole přiblížím jednotlivé druhy sociálně patologických jevů, s kterými se žák prvního stupně základní školy může nejčastěji setkat, popř. se již setkává. Jde především o ty jevy, kterých se týká školní řád a Minimální preventivní program na školních zařízeních. Vycházela jsem především z postojů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT). Jde o problémy, jenž školy řeší v podstatě opakovaně. Proto valnou část této kapitoly věnuji i prevenci a její souvislosti.

3.1 ŠIKANÁ

Je podle MŠMT považována za nejčtenější sociální patologický jev na školách.

O šikaně je napsáno nepřeberné množství publikací. V denních listech a mediích se násilí tohoto druhu objevuje dnes a denně. Je dokázáno, že v České Republice je šikanováno každé páté dítě. Dokladem zhoubnosti jsou doposud předložená výzkumná data. V druhé polovině roku 2001 provedli Havlínová a Kolář²¹ celonárodní výzkum, který ukázal, že je v ČR šikanováno přibližně 41% žáků. Tento výsledek koresponduje s mezinárodním výzkumem, který provedli Czémy, Provazníková, Rážová, Sovinová v roce 1999, kteří zjistili, že obětí šikany se stává 36,8% žáků.

Šikanování znamená psychické trauma dítěte ve skupině. To je vyvoláno záměrným a opakovaným ponižováním a zesměšňováním prostřednictvím přímé agrese nebo manipulace, které se oběť nedokáže bránit. Šikanování zcela jasně naplňuje termín sociální patologie, protože postihuje sociální vazby a vazby vrstevnického kolektivu. Její odlišení od přímé agrese je komplikované. Stěžejním kritériem je pocit uspokojení moci nad někým jiným. Dalším identifikačním faktorem je to, zda šlo o záměrné a opakované jednání za zjevného nepoměru sil na straně agresora a oběti. Je třeba vědět, že ke skutečné šikaně je potřeba naplnění tří podmínek:

²¹ Informace o 1. celostátní konferenci ŠKOLNÍ ŠIKANOVÁNÍ konané 30. 3. 2004 v Olomouci [cit. 18. 9. 2009]. Přístup z <http://www.sikana.org/clanky/konference.htm>

- účast potencionálního agresora
- potenciální oběti
- existence příznivého klimatu, které působí jako katalyzátor

Formy šikanování jsou různé a vyskytují se na mentální i tělesné úrovni. Mezi nejčastější patří pomlouvání, zesměšňování, vyhrožování, udílení manipulativních a násilných příkazů, vydírání, tělesné ústrky, poškozování věcí; v posledních letech se také více objevuje šikana se sexuálním obsahem.

Šikanování se vyvíjí a začíná tzv. **ostrakismem**, tedy etapou, pro kterou jsou charakteristické útoky na lidskou důstojnost a ve které si agresor ověřuje svoji oběť a celkové klima skupiny. V případě, že se oběť nezačne bránit a okolí aktivně nezasáhne, dochází k dalším zákeřnějším útokům. Scéna nakonec přejde až k šikaně v pravém slova smyslu, ve které svoji aktivní roli sehrávají již všichni členové skupiny, i ti co jen nečinně přihlížejí. To je obraz dokonalé vztahové patologie ve skupině. Se šikanou se dítě může setkat ve škole a jiných výchovných zařízeních, při volnočasových aktivitách, ve sportovním útvaru nebo na studijních pracovištích.²²

I přes vysoký výskyt problému, je tato otázka stále podceňována. Snad největším problémem tvoří paradoxně ředitelé škol a ústavů, kteří odmítají tuto problematiku řešit, jelikož by se mohlo na školu pohlížet jako na školu problematickou a tím by ztratila svou prestiž a důstojnost. Nejeefektivnější způsobem je samotná prevence. Přiblížit tuto problematiku žákům, vysvětlit jim, jak se chovat, stanou-li se účastníky takové situace. Popřípadě jsou-li samy oběťmi, kam se obrátit a jak celý problém řešit. Je potřeba, aby žák získal pedagogovu důvěru a aby bylo schopno krizi nahlásit a otevřeně o ni mluvit. Další kroky řešení jsou v rukách učitelů, školy, v neposlední řadě i rodiny a v krajních případech i OSVODu.

V posledních letech vstupuje do popředí zkoumání tzv. **kyberšikany** a její souvislosti. Kybernetická neboli počítačová šikana je druh šikany, který využívá elektronických prostředků, jako jsou mobilní telefony, e-maily, internet, blogy a další. Pod touto formou šikany si lze představit ukládání a rozesílání nevhodných fotografií a videí na internet (samozřejmě bez patřičného souhlasu aktéra) nebo virtuální obtěžování a vydírání. Často jejich působnost spadá do oblasti kriminality. Kyberšikana má na rozdíl od šikany řadu výhod pro pachatele. Přednostně se nabízí pachatelova anonymita, je těžko polapitelný a postižitelný. Internetové prostředí navíc smazává rozdíly ve fyzické síle nebo

²² VANÍČKOVÁ, E.: Interpersonální násilí na dětech, Praha 2009, str. 20

sociálním postavení. Pachatel ani nemusí být dominantní osobností, jenž si získá prestižní postavení ve skupině, která by podmínky pro šikanu v reálném světě latentně podporovala. Hrozbou také je, že pachatel může eventuelně šikanovat oběti z celého světa.

S kyberšikanou souvisí i samotný jev **nebezpečí volného internetu**. Ať už se jedná o potenciálnost kyberšikany nebo o jiný fenomén. Internet nezná hranic a každé dítě, které tráví příliš volného času u počítače, rádo zkoumá tabuizované a riskantní oblasti internetu v pohodlí a v bezpečí svého domova. Dítě, jenž často bývá samo doma si krátí dlouhou chvíli hledáním nového kamaráda nebo kamarádky právě na internetu. Pro tyto a jiné účely slouží seznamky různých serverů. Internet se tak stává nejen vynikajícím služebníkem ale i skvělým společníkem, kde dominuje především anonymita prostředí. Ale právě taky číhá největší nebezpečí spojené s internetem. V této oblasti se velmi rychle a snadno šíří nebezpečí zneužívání, obtěžování, hnutí extremismu na základě rasy, pleti, náboženské víry, sledování a jiné nelegální činnosti. Zatím nebyla provedená žádná důkladná preventivní opatření, která by vedla k zamezení surfování dětí po nevhodných internetových stránkách. Zatím se tyto případy řešily pouze represivně. Jediné, co pro tyto případy platí je, aby postižení o svém problému začali mluvit otevřeně, nestyděli se a nebáli se. Fakticky by měla školní výchova vést děti k tomu, aby byly připraveni o nastalé situaci mluvit, nepropadat skepsi z údajné beztrestnosti pachatele, který se tímto argumentem rád hájí. Povinností všech pedagogů je, aby na půdě školy nedocházelo k trestným činům, tzn. že pachatel si nebude dopisovat s jejich studenty. Je tedy bezpodmínečně nutné, tyto projevy minimalizovat a postupně odbourávat.²³

3.2 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Další projev sociálně patologických jevů, se kterým se žáci na prvním stupni setkávají je záškoláctví. Zpravidla se jedná o nepřilíš závažný přestupek, který se však často transformuje anebo slučuje s dalšími prohřešky, které již mají nepříznivé důsledky.

Žák z dobře fungující rodiny a dobře materiálně zabezpečen spolehlivě a rád plní své povinnosti. Nemá potřebu stavit se proti společnosti a svým chováním ji ignorovat a bojkotovat. Poslední dobou se ovšem velice často setkáváme s jedinci, kteří svá práva a povinnosti nedodržují a hrubě porušují předpisy jim stanovené. Takové chování

²³ <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

považujeme za projev vzdoru vůči společnosti, hledáním vlastní identity a nutnosti ukázat okolí, že odmítá veškerá vyšší nařízení. Dítě dostatečně zabezpečené po stránce citové i materiální nemá potřebu se toulat mimo domov. Má naplněny veškeré psychické i biologické potřeby. Záškoláky bývají především žáci pocházející z rozvrácené rodiny, děti se zanedbanou péčí, týrané či děti jinak neuspokojené. Paradoxně tzv. toulavé dítě může pocházet i z rodin zcela spořádaných. V těchto případech je příčinou nuda, prázdnota, obava z učitele nebo předmětu či písemné práce, ale i počínající psychické onemocnění dítěte.

Záškoláctvím bývá označován přestupek žáka, který úmyslně zanedbává návštěvu školy. V současnosti je postih regulován trestním zákoníkem v oddíle trestných činů proti rodině a mládeži v § 212. o opuštění dítěte a § 217. o ohrožování mravní výchovy mládeže. Někdy může přijít v úvahu i uplatnění § 215. o týrání dítěte, nebo § 213. odst. 3. o zanedbávání povinné výživy a vystavení oprávněné osoby nebezpečí nouze. Povinná školní docházka je stanovena ve Školním zákoně v § 34. V paragrafu 36. je stanovena nejen přihlašovací povinnost, ale i to, že zákonný zástupce musí dbát na to, aby dítě docházelo do školy „pravidelně a v čas“. Následující § 37. upravuje formy osvobození od školní povinnosti²⁴. Jakým způsobem budou příslušné normy na konkrétní škole naplňovány, je věcí ředitele. Ten na základě návrhu třídního učitele a po projednání v pedagogické radě školy stanoví určitá opatření.

Zajímavé je, že tuláctví probíhá častěji v jarních a letních měsících. V zimním období (tj. v lednu, únoru) má nejnižší hodnotu. Mějme na paměti, že toulavé dítě je během záškoláctví odkázáno samo na sebe. Vydává se vstříc mnoha nebezpečným věcem, setkává se s neznámými lidmi, a může být okolnostmi nuceno se živit drobnými krádežemi, žebrotou a v nejhorším případě i prostitucí. Kriminalistické hledisko zdůrazňuje, že cesta ke zločinnosti často začíná potulkou mladých provinilců, odporem k domovu, k rodině, ke škole, k učiteli a k povinnostem.²⁵ Je dokázáno, že do 14 let se daleko více toulají chlapci než děvčata. Ovšem později v poměru nastává závrtný obrat, podložený i tím, že dívky často v tuláctví nacházejí přivýdělek v prostituci. Většinou jde o dívky v ranějším věku zneužívané.

²⁴ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 46

²⁵ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 50

Zcela neprofesionální je řešit vzniklou situaci pouze jednorázovým trestem. Jestliže učitelé budou postupovat mechanicky a pouze represivně, pak je jejich další spolupráce s dítětem podlomená a narušena. Za nebezpečné se také považuje soustředit se příliš na příčiny a chování dítěte a snahy o laickou psychoanalýzu. Učitel má své znalosti směřovat především k spolupráci s toulavým dítětem jako rovnocenným partnerem, vést jej k sebedůvěře, k spolupráci, vybudovat v něm pozitivní vztah ke škole a k činnosti v ní. Zapojovat ho do spontánních her, kolektivních aktivit a sportů, využít např. arteterapie a výchovné dramatiky.²⁶

Je vhodné zde uvést i specifické druhy záškoláctví. Doposud jsme hovořili o tzv. tuláctví, setkáme se však i s takovými případy, kdy je záškoláctví přesně naplánované a často i rodiči omluvené. Takovému druhu absence se říká *úcelové záškoláctví*. Mají jednoznačně krátkodobý charakter. Vyskytují se mimo jiné i u dobře prospívajících žáků. Předmětem jejich absence je snaha se vyhnout důležitému zkoušení, podstatné písemce či významnému testu. V dalším případě jde o uvědomělé omluvení žáka vlastními rodiči. Není výjimkou, že se žák s omluvenkou, který údajně prodělal těžkou týdenní angínu, vrací do školy nápadně opálen a svěží. Dítě pak bývá hrdinou mezi spolužáky, když se dozvedí, jak to skutečně bylo. V takovém případě mají rodiče omluvenku ze skutečných důvodů ohlásit předem. Neučiní-li tak, podlamují autoritu učitele a staví jej do trapné a neřešitelné situace s bezvýznamným mravokárným zřetelem.²⁷

3.3 NÁVYKOVÉ A DROGOVÉ LÁTKY

V poslední době také vzrůstá zneužívání drogových a návykových látek. Moderní společnost je totiž velice tolerantní k celé řadě návykových látek- kouření, alkohol, čaj, káva apod. Nikoho nezneklidňuje ani fakt, že televizní reklamy nabízejí „prášky“ (medikamenty) proti bolestem hlavy hned za „prášky“ na praní (pracími prostředky). Není divu, že děti nejsou schopny rozlišit, kde leží hranice normy.²⁸

²⁶ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 54

²⁷ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 59

²⁸ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 132

Návykovou látkou se rozumí každá přírodní či syntetická látka, která rychle a výrazně ovlivňuje psychiku člověka, jeho cítění, myšlení a chování a je schopna vyvolat závislost. Je vhodné zde uvést rozdíl mezi *abusem* (nadměrné užívání návykové látky), u něhož se jedná podle Rubeše²⁹ o poruchu chování a *závislostí* jako takovou, která je podle něj již chorobnou záležitostí léčitelnou pouze odbornou léčbou a důslednou abstinencí. V poslední době se minimalizuje dostupnost těchto látek. Pro děti a mládež není obtížné si tyto prostředky opatřit. Smutné je, že pro prodejce těchto produktů je, ačkoli se dopouštějí trestného činu, podstatnější samotný výdělek než ochrana mládeže před touto zhoubou.

Nešpor³⁰ uvádí, že zkušenosti s alkoholem mělo v roce 1998 celých 85,5% jedenáctiletých chlapců a 80,2% stejně starých dívek. Kolem 13. roku bylo 44% chlapců nejménou opilých a pouze 6,4% dívek.

„V České republice není stanovena věková hranice pro užívání návykových látek (alkoholu i tabákových výrobků). Konzumace návykových látek není považována za protiprávní jednání. Jejich užívání osobami mladšími 18 let je ovšem považováno za nebezpečné chování. Každý nezletilec, který se takového jednání dopouští, má nárok na pomoc orgánu sociálně-právní ochrany dítěte.“³¹

Navádění k užívání návykových látek, nebo podpora takového chování u osob mladších 18 let jsou zakázány a takové jednání je přestupkem nebo trestným činem. Zakázán je rovněž prodej tabáku a alkoholických nápojů těmto osobám.

Na přednostních místech návykových látek u dětí mladšího školního věku stojí alkohol, tabákové výrobky a produkty z konopí. První pohnutkou k vyzkoušení těchto látek bývá samotná zvědavost školáků z tabuizovaného tématu a pocit vlastní povýšenosti nad okolím. Nemalou roli zde však hraje i vlivná osoba, popř. parta, která nezkušeného školáka nabádá a přemlouvá. Často jde o projev přání začlenit se do vytoužené skupiny starších spolužáků.

Alkohol a destiláty hrají mezi dětmi a mladistvými významnou roli. Na rozdíl od dospělých závislost zde narůstá daleko rychleji. Je to vysvětleno nezralostí a citlivostí mladého organismu na alkohol. Vývoj vztahu jedince k alkoholu je závislý na podmínkách, ve kterých žije. Dítě vyrůstající v rodině abstinentů zaujímá i k alkoholu podobný postoj.

²⁹ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 133

³⁰ NEŠPOR, K.: Vaše děti a návykové látky, Praha, Portál 2001, str. 52

³¹ § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Ale dítě, jehož rodiče často konzumují alkoholické nápoje, samo brzy s nimi začne experimentovat. Zprvu jen po taji ochutnávají sladkých likérů, později upíjejí z nestřežené skleničky a nakonec se neostýchají a ukradnou jednu z láhev z domácích zásob.

Alkoholologové rozlišují dva pojmy opojení: *exces* a *extázi*. Excesem se rozumí drobné vybočení v chování, které vzniklo jako důsledek požití alkoholického nápoje. Extáze představuje daleko více nebezpečnější formu opojení, znamená tiché snění, které vyplňuje prázdnotu jedince.

Dle Mečírě³² zde hrají významnou roli také vrstevníci a osoby, s nimiž se jedinec dostává do bezprostředního kontaktu. Neboť pití nezletilého dítěte je naprosto ojedinělé (5%), s kamarádem pije 15%, ale celých 80% ve skupině spolužáků, které z 10% tvoří vyloženě pijáckou partu. Mečír také doložil, že na 13 chlapců evidovaných v protialkoholní léčebně pro mladistvé připadá 1 dívka. Z toho se usuzuje, že alkoholismus je převážně problémem u chlapců. Nejmladší pacienti dosahovali věku 12 let, nejvíce je jich ve věku 16- 18 let.

Chemická látka etylalkoholu C₂H₅OH se vyskytuje v jednotlivých produktech v různém poměru. Desetistupňové pivo obsahuje kolem 2% alkoholu, víno kolem 10%, destiláty 40% a více. Pro děti a mládež jsou alkoholické výrobky snadno dosažitelným zbožím a proto velmi zneužívaným. K drobným projevům přisuzujeme oslabení zábran, nezřetelná výslovnost, hovornost, ale možno také zvýšenou agresi. Jeho nadměrná konzumace vyvolá zhoršenou pohybovou koordinaci, nejistou chůzi, nezřetelnou výslovnost, objevují se zarudlé oči, nespavost, oslabení zábran.³³

Tabákové výrobky jsou právem označovány jako zabiják No.1. V České republice (podle britských odhadů) umírá denně 63 osob na následky kouření tabáku. Mezi tabákové výrobky řadíme cigarety, šňupací a žvýkácí tabák, doutníky, tabák do dýmek aj. Tabákový kouř obsahuje 2000-4000 chemických látek, z toho 60-100 je rakovinotvorných, avšak návyková je pouze jedna- nikotin. Typickým projevem závislých je charakteristický zápach, u kuřáků- začátečníků lze pozorovat nevolnosti, zvracení, studný pot, bledost, poklesy nálady, což se považuje za mírné otravy nikotinem. Později se objevují zažloutlé prsty a zuby, dávivý kašel, oslabuje se imunitní systém, klesá výkonnost, zvyšuje se riziko

³² JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 122

³³ NEŠPPOR, K.; CSÉMY; L, PERNICOVÁ, H. : Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách, Praha 1996, str. 22

cévních mozkových příhod a riziko poškození plodu, atd. Je to nejzávažnější příčina smrti, které se dá předcházet.³⁴

Produkty z konopí. U dětí a dospívajících se u nás drogy z konopí dostávají na 3.místo v užití návykových látek. Jde nejčastěji o ručně balené cigarety z listu nebo vrcholků konopí setého či indického. Účinná látka THC (delta-9-tetrahydrokanabinol) je cca 4000x účinnější než alkohol. Zato v těle zůstává podstatně delší dobu, lékaři uvádí až půl roku. Marihuana obsahuje o polovinu více rakovinotvorných látek než tabák. Drogy z této třídy výrazně prodlužují reakční čas, zhoršují paměť, schopnost soustředění, což vede k horšímu prospěchu a vedou k poruchám zrakového vnímání. Projevují se zpočátku zarudlými očima, zrychleným pulzem, bolestmi na prsou, suchem v ústech, únavou a nezájmem apod. V pokročilém stádiu se objevují onemocnění dýchacích cest, povahové změny, citová otupělost, ztráta hodnot a větší riziko duševních onemocnění.³⁵

Vzhledem k tomu, že mladí lidé vyrůstají ve společnosti, v níž užívání drog vzrůstá astronomickou rychlostí, je důležité, aby pochopili problém drog komplexně. Právě proto nelze protidrogové propagandy omezit do rámce jednoho předmětu. Týká se všech oblastí zahrnutých do výchovně vzdělávacích programů uplatňovaných ve školách a školských zařízeních. Tuto tematiku na školách paradoxně drží pod pokličkou právě ředitelé, ti se domnívají, že otevře-li se otázka drogové problematiky na jejich škole, může se na školu pohlížet jako na „školu problémovou“.³⁶ Veškeré postoje žáků musí odpovídat věku, ale také životnímu stylu rodiny, působení vrstevníků a konečně i dynamice celospolečenských procesů. Je tedy důležité, aby výchovně vzdělávací působení na děti a mládež zachovávalo životní skutečnost a bylo rozlišováno dle určitých podmínek. Metody a formy preventivního působení v oblasti zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů by měly postupovat tak, aby se v průběhu výchovně vzdělávacího procesu jednotlivá témata opakovala vždy s narůstající úrovní.³⁷

V mladším školním věku se jedinec poprvé může dostat do styku s návykovou látkou. Přichází stádium experimentování, kdy se droga pouze zkouší. Popud je většinou

³⁴ NEŠPOR, K.; MÜLLEROVÁ, M. : Jak přestat brát drogy. Svépomocná příručka, Praha 1997, str. 97

³⁵ NEŠPOR, K.; MÜLLEROVÁ, M. : Jak přestat brát drogy. Svépomocná příručka, Praha 1997, str. 91

³⁶ MŠMT, Pedagogové proti drogám. Program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školních zařízeních, Praha 1999, str. 5

³⁷ MŠMT, Pedagogové proti drogám. Program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školních zařízeních, Praha 1999, str. 11

z nudy, zvědavosti či touhy po něčem neobyčejném. Důležitou roli zde hraje i osoba, která má na dítě vysoký vliv a která sama drogu užívá. Taková osoba může být prostředníkem pro zprostředkování drogy nezletilému. Jiný důvod pro použití drogy je nutkání uniknout od nepříjemné reality, a to nejlépe rychle a bezbolestně. Ze stádia experimentování se přechází k stádiu příležitostného užívání, kde se ještě nemluví o závislosti, avšak touha po užití drogy je viditelně silná a motivující. Začíná stádium pravidelného užívání, kde už konzument užití drogy netají, nebere ohledy na rodinu a přátele a snaží se pouze sehnat dostatečné finanční prostředky pro užití další dávky. Konečnou fází je stádium návykového užívání, což doufám, ještě žádnému žákovi prvního stupně základní školy nehrozilo a nehrozí.

Je nezbytné informovat žáky, jak drogy ničí naše zdraví a naši psychiku. Jaký negativní dopad má užití návykových látek. Pro toto seznámení nám slouží preventivní programy, jenž jsou na každé škole vypracovány.

3.4 DELIKVENCE DĚTÍ A MLÁDEŽE

Kriminalita dětí a mládeže bývá také někdy označována jako juvenilní delikvence. Tato problematika má svá specifika, která vychází z věkových zvláštností, tělesného a psychického zrání, nezakotvené sociální nezralosti a nedostatečného morálního vývoje. Během dospívání se děti a mládež dostává do různých stresových situací, ty nakonec mohou ústít někdy v bezděčnou, někdy úmyslnou trestnou činnost. Sociální psychologové a speciální pedagogové se shodují na tom, že kriminálním aktivitám často předchází narušené sociální vztahy, a zároveň prováděná delikventní činnost následně sociální vztahy zpětně zhoršuje. U jedinců s kriminálními sklony byla zjištěna výchovná zanedbanost. To potvrzuje domněnku, že děti se delikventy nerodí, ale stávají se jimi v interakci s prostředím.

Stěžejní místo zde má rodina, její rozvržení vztahů, životní styl a celková kulturní úroveň. Rodiče, ač si to nemusí uvědomovat, se stávají modely a prototypy svých potomků. Jednají-li počestně, předpokládá se, že i děti budou jednat v rámci dobrých sociálních mravů. Jsou-li však rodiče agresivní a bezcitní, sdílí toto chování i jejich potomci. Pokud se dospívající cítí odcizeně a bez lásky, snaží se na sebe upoutat pozornost rodičů prvky, které bezpečně ovládá, i přesto že se jedná o chování v rozporu se společenskými normami, v horším případě se zákonem.

Významnou roli zde hrají i formální i neformální party. Výzkumníci zabývající se kriminalitou dětí a mládeže popisují charakteristické rysy skupin, jimiž se delikventní party liší od skupin nedelikventních. Činitelé bývají zpravidla chlapci, převážně stejného věku, kteří se osobně znají. Tyto party se vyznačují vysokou organizovaností, hierarchií, udržují určitý řád a zásady (schází se na stejném místě ve stejnou dobu nebo mají jedinečná znamení). I přes negativní projevy členové těchto skupin zažívají pocit sounáležitosti a někam patřit, nachází svobodu, dobrodružství, zábavu a napětí. Často projevovaná agresivita skupin je odpovědí na neuspokojené potřeby a únik před těžce snesitelným pocitem bezmoci, kterou by jednotliví členové samostatně prožívali.

Vantuch³⁸ ve svých výzkumech uvádí, že 40% delikventů byli záškoláci a Vítek dotvrzuje, že 40% jedinců začalo požívat alkohol krátce po dvanáctém roku svého věku a celkem 96% mladistvých kouřilo. Vantuch přináší další zajímavá zjištění, říká, že až 60% mladistvých pachatelů bylo mladších patnácti let, a jejich přečiny nebyly stíhány vzhledem k jejich nízkému věku. Takovému jevu říkáme prekriminalita. Prekriminalní jednání lze odpozorovat již před samotným trestným činem. Nasvědčuje tomu např. výrazná neposlušnost, vypočítaná lhavost, vzdorovitost a nekritičnost k vlastním chybám. Potenciální pachatelé často ubližují vrstevníkům či odcizují drobné předměty, jako např. atraktivní hračky a školní potřeby, apod.

Paleta trestné činnosti kriminálních jedinců není nijak rozsáhlá, jedná se převážně o majetkové trestné činy - výtržnicí, neoprávněné užívání cizího vozidla, krádeže a loupeže, sexuální násilí a zneužívání, nově i rasově motivované násilí. Účinným odstraněním tohoto fenoménu je, jako u všech námi sledovaných jevů, kvalitní prevence. Snažit se o vytvoření optimálních podmínek pro zdravý psychický a morální vývoj dětí a mládeže. Zvyšovat odolnost proti zátěži a konfliktům, které podporují asociální sklony.³⁹

3.5 VANDALISMUS

Dalším asociálním chováním dnešní mládeže je vandalismus. Vandalismus je obecně považováno jako ničení cizí věci či majetku. Více než kriminalisty děsí kulturní pracovníky, učitelé a vychovatelé, psychiatry a psychology, protože se při něm setkávají

³⁸ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 109

³⁹ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 112

s jednáním, jehož příčiny nejsou zcela jasné. Vandalské jednání představuje jednu z nejčtetnějších forem mladistvé delikvence. I když je zařazováno do palety kriminálního chování, je především nápadné navenek svou projevující se zjevnou nesmyslností. Jde o tupé násilí bez zjevného užitku, tj. čirá agresivita pro samotnou agresi, často odehrávaná pod vlivem alkoholu a drog. Charakteristickým prvkem vandalismu je jeho impulzivní ráz pramenící z neovladatelné akutní frustrace nebo nadbytku neusměrňované energie, v krajních případech může jít o počínající proces hlubší psychické poruchy. Vandalské jednání může být nazíráno i jako důsledek hledání vlastní totožnosti a začlenění se do nové party. V takovém případě vandalismus slouží jako varovný signál a upozornění na nedostatečné sebeuspokojení jedince.⁴⁰

V souvislosti s tímto problémem je potřeba zmínit i tzv. **grafity**, které bývají často mylně považovány za typické projevy vandalismu. Za vandalské jednání se pokládají rozbitá zařízení např. v parku, devastace přírody a budov, zpusťování hřbitovů a památných míst, narušujících tak posmrtný život nebožtíků. Oproti tomu grafity jsou reakcí na anonymitu a odcizení v současném přetechizovaném světě. Jako vandalismus v pravém slova smyslu bychom o grafitech mohli hovořit, ledaže by byly s tupou nekulturní arogancí nastříkány na památné budovy, náhrobky či středověké chrámy. Nikoliv však když se objeví na nesmyslných betonových plochách, v sídlišťích nebo na zašedlých vagonech. V těchto případech jde spíše o velice svérázný projev výtvarného záznamu, který souvisí s hledáním sebe sama. Jde o analogické aktivity, o jaké se již v polovině století a v následujícím desetiletí pokoušeli moderní umělci, když začali tvořit ve volné přírodě, či pořádali happeningy a tzv. *akční umění*.⁴¹

Za takovéto činy zákonitě následuje určitá sankce, většinou finanční úhrada, popř.: ústní napomenutí, důtka či výkon veřejně prospěšných prací. Poslední dobou se věková hranice vandalů snižuje pod hranici odpovědnosti, a tudíž eventualita potrestání delikventa je tím výrazně nižší. Ovšem s tímto problémem žádný pedagog ani vychovatel nic dělat nemůže, to je otázka české justice.

⁴⁰ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str. 99

⁴¹ JEDLIČKA R., KOŤA J.: Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Praha 1998, str.. 102

4 PREVENCE- SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ PREVENCE NA ZŠ

Prevenčí v nejširším slova smyslu rozumíme předcházení určitému, obvykle škodlivému, vlivu. Prevence se týká několika oblastí, přednostně sociálně patologických jevů, kriminality, apod. Obecně se míní, že předchází-li se nežádoucímu jevu, je toto opatření výhodnější než zákroky proti již vzniklým defektům. Za nejvhodnější se pokládá podporování pozitivních podmínek prostředí (zdraví, morálky, právního systému). Není to ovšem snadný úkol, jelikož jednosměrné podávání informací o tématicce, která je jinak jedincům neznámá, nenaplnuje očekávaný výsledek, než když se jich problematika bezprostředně týká.⁴²

4.1 ČLENĚNÍ PREVENCE

Aktivity prevence se dělí obvykle od tří skupin:

1. **prevence primární (kreativní)** - pod primární prevencí spadají veškeré aktivity s cílem předejít nežádoucím problémům spojené se sociálně patologickými jevy, popřípadě minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření, je zaměřena na obecné, nespecifické vlivy, na posílení zdraví a očekávání, že se tak zesílí obranyschopnost jedince a sníží potenciální výskyt fenoménu

V oblasti primární prevence se dále rozlišuje prevence **specifická** a **nespecifická**. Prevence specifická je zaměřena na určitý druh fenomén, popřípadě na určitou cílovou skupinu, která se jeví jako rizikovější a ohroženější než skupiny jiné. Myslí se tím, že není zásadní, aby všechny děti podstoupily všechny preventivní programy. Specifické primárně- preventivní programy jsou určeny pro skupiny se stejným věkovým, sociálním aj. zaměřením. Definice specifických primárně- preventivních programů podle MŠMT zní: „*Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém sociálně patologických jevů, tj. tyto programy by za neexistence fenoménu sociální patologie nevznikaly a nebyly rozvíjeny.*“⁴³ Vedle toho stojí **nespecifické** primární prevence, které nejsou zaměřeny ani na určitý fenomén ani na určitou cílovou skupinu. Tyto programy by existovaly i případě, že

⁴² Sociologické pojmosloví: Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Praha 1997, str. 30

⁴³ MŠMT: Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti rezortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008, str. 9

by sociálně patologický jev neexistoval, jsou tedy smysluplné za každých okolností. Týkají se volnočasových, zájmových a sportovních aktivit, podpory zdravého životního stylu, rozvoje osobnosti k odpovědnému jednání a sebekontroli.

2. **prevence sekundární**- zaměřena na včasné vyhledávání latentních stádií nemoci či rizikové osoby, snaží se o zamezení rozvoji onemocnění a komplikací, úhlavní roli zde hrají krizová centra a tomu podobné instituce
3. **prevence terciární**- která může být označována i jako zdravotní rehabilitace, jde o obnovení fyzických, psychických a sociálních funkcí člověka. V postatě jde o resocializaci jedince po ukončení odvykacího systému. Dnes je požadováno, aby rehabilitace probíhala v co nejčasnějším stádiu poruchy, s cílem zabránit komplikacím a vážnějším následkům a urychlit návrat ke zdraví.

Prevence se může dělit i podle konečného objektu na **globální** (zaměřenou na celou společnost), **selektivní** (sledující jedince ze skupiny, u níž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování) a **indikativní** (pečující již o diagnostikované případy, u kterých byl zaznamenán výskyt rizikových faktorů z oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo mezi vrstevníky).

Jiné rozdělení prevence je z hlediska provádějícího: na prevenci **sociální** (různé sociální organizace), prevence **individuální** (provádí jedinec sám) a prevenci **zdravotnickou** (provádí zdravotnická organizace).⁴⁴

Prevence má v celé této problematice jednotnou podobu a principy. Je důležité, aby se prováděla komplexně. Je nedílnou součástí výchovně- vzdělávacího a informačního procesu.⁴⁵ Prevence je zajišťována Metodickými pokyny Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, především Metodickými pokyny MŠMT č.j.14514/2000-51 k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Metodickým pokynem MŠMT č.j. 28275/20000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školních zařízení a Metodický pokyn MŠMT č.j. 10194/02-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

⁴⁴ Sociologické pojmosloví: Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Praha 1997, str. 30

⁴⁵ TYŠLER, J.: Školní metodik prevence. Soubor materiálů. Hněvín, 2006

4.2 CÍLE PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ

Z obecného hlediska se cíle preventivních programů dělí na dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé dle zaměření dle svého působení.

Dlouhodobé cíle:

- provázet systém školství s ostatními příslušnými resorty
- efektivní spolupráce na mezinárodní a meziresortní úrovni v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže
- funkční informační systém, funkční systém vydělávání metodiků, financování projektů
- výchova ke zdravému životnímu stylu
- rozvoj a podpora sociálních kompetencí

Střednědobé cíle:

- koordinace všech subjektů vstupující do primární prevence
- zavedení do praxe minimálních standardů, systému akreditací, manuálů apod. a jejich revize
- zapojování rodin do života škol
- proškolení školního metodika v rámci specializačního studia školních metodiků prevence podle vyhlášky č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků a kariérním růstu
- školní preventivní strategii (dříve Minimální preventivní program) zařadit do školních vzdělávacích programů

Krátkodobé cíle:

- koordinace s MŠMT a prohlubování spolupráce s ostatními subjekty,
- specifikace rolí, kompetencí, podílů, aktualizace pokynů k prevenci, apod.
- zmapování potřeb v oblasti primární prevence
- finanční podpora školních preventivní strategie

Cíle preventivních programů tedy sledují:

- ✓ získání potřebných informací o dané problematice

- ✓ rozvoj sociálních dovedností (navozování pozitivních mezilidských vztahů a efektivně se v nich orientovat, řešení kritických situací, přebírání zodpovědnosti za své chování a jednání, uvědomovat si důsledky svých činů)
- ✓ utváření zdravého životního stylu (nácvik hygieny, seznámení s možnostmi využití volného času, utváření zdravého sebevědomí)
- ✓ vytváření osobnostních hodnot a kvalit, jenž vedou k utváření osobnosti (umět ovládat své emoce, zvládat stresové situace, účinně se bránit všem formám sebestrukce)
- ✓ pochopení určitých pravidel a jednání (posilování právního vědomí a úcty k zákonům)
- ✓ vytváření kladného školního i mimoškolního klimatu
- ✓ nebát se o problému otevřeně mluvit, vyhledat pomoc při problémových situacích

4.3 ZAŘAZENÍ PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ DO VÝUKY

4.3.1 Základní kompetence prevence v rámci podpory zdraví:

- zvyšování sociální působnosti – rozvíjení sociálních vztahů, odpovědnosti za své chování a uvědomění si důsledků svých činů
- zkvalitňování komunikačních dovedností – umět řešit problémy a konflikty, přiměřeně reagovat na stres, neúspěch i kritiku
- vytváření pozitivního sociálního klimatu – pocitu důvěry, vytvoření příjemné atmosféry pohody a klidu, bez strachu a nejistoty, vnímavá práce v kolektivu a efektivní spolupráce s druhými
- formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám – pěstování právního vědomí, mravních a morálních hodnot, humanistické postoje apod.

4.3.2 Klíčové oblasti výuky:

- ✓ oblast přírodovědná
(např. biologie člověka, fyziologie, biologické účinky drog, chemické aspekty drog atd.)

- ✓ oblast zdravého životního stylu
(např. výchova ke zdraví, osobní a duševní hygieně, podmínky správné výživy, volný čas apod.)
- ✓ oblast společenskovední
(proces socializace jedince, užší a širší společenské prostředí, jedinec ve vzájemné interakci se sociálním prostředím apod.)
- ✓ oblast občanské výchovy
(postavení rodiny ve společnosti, vedení domácnosti, správná výživa, zdravý vývoj a příprava na život, formy komunikace, zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, subjekty participující v oblasti prevence drog atd.)
- ✓ oblast sociálně právní
(právní aspekty drog, práva dítěte, význam a cíle reklamy apod.)
- ✓ oblast sociální patologie
(postoj společnosti ke zneužívání drog, delikventní chování, kriminalita, xenofobie, šikanování, rasismus apod.)

Preventivní témata jsou nejčastěji frekventována v následujících předmětech:

- ☞ Prvouka
- ☞ Tělesná výchova
- ☞ Výchova ke zdraví
- ☞ Člověk ve společnosti

4.4 ZNALOSTNÍ KOMPETENCE ŽÁKŮ VE VZTAHU K PREVENCI

1. - 3. ročník

- žáci by měly umět pojmenovat zdravotní rizika spojená s kouřením, pitím alkoholu, užíváním drog, zneužíváním léků
- primitivními způsoby dokáží odmítnou nabízenou látku
- by měly znát hodnotu zdraví a nevýhody špatného zdravotního stavu
- mají vědomosti, jak si udržet zdraví
- mají právní povědomí v oblasti sociálně patologických jevů

3. – 5. ročník

- žáci si uvědomují, že zdraví je základní lidská hodnota
- osvojují si zdravý životní styl, realizují vhodné činnosti vedoucí k správnému životnému stylu
- znají zdravotní a sociální rizika návykových látek a argumenty ve prospěch zdraví
- znají zákony omezující kouření, požívání alkoholu a zákony týkající se užívání a šíření drog
- znají základy problematiky lidské nesnášenlivosti
- ví, na koho se obrátit v případě, že někdo ohrožuje nebo poškozuje jeho práva
- mají povědomost o tom, že každé jednání, které ohrožuje práva druhých (šikana, násilí, zastrasování aj.), je protiprávní

4.4.1 Tendence programu primární prevence:

- ☞ vzájemné poznávání
- ☞ vytváření vztahu důvěry mezi žáky a učiteli a mezi žáky navzájem
- ☞ stanovení pravidel soužití ve třídě i mimo ni
- ☞ formování skupiny
- ☞ vyhýbání se rizikovému společensky nežádoucímu chování
- ☞ začlenění nových žáků do komunity třídy
- ☞ trénink obrany před manipulací, s uměním říci „ne“
- ☞ trénink odpovědnosti za vlastní rozhodnutí
- ☞ zvládání náročných fyzických i duševních situací
- ☞ umění vyrovnat se s neúspěchem
- ☞ upevňování vztahů v komunitě vrstevníků
- ☞ rozvoj schopností přijímat svobodná a odpovědná rozhodnutí
- ☞ nácvik efektivní komunikace na základě vlastních prožitků
- ☞ nácvik řešení zátěžových situací
- ☞ zvýšení schopnosti odolávat nebezpečím, krizím, stresu, zátěžovým situacím (včetně odmítání alkoholu, drog, nikotinu, nevhodných způsobů chování)
- ☞ přehled životních rizik
- ☞ společenské vztahy (včetně mediální hygieny, vlivu reklamy apod.)
- ☞ modelové, projektové situace poskytující návody k řešení problémů

4.4.2 Konkrétní aktivity podporující primární prevenci:

- ☞ výchova ke zdraví svého i ostatních - vytváření eticky hodnotných postojů a způsobů chování
- ☞ akce zaměřené na zvyšování právního povědomí- využití nabídek různých druhů spolupráce s Policií ČR a městskou policií
- ☞ zaměření pozornosti na projekty prevence drogových závislostí, konzumace alkoholu, vandalismu, rasismu, násilí, komerčního sexuálního zneužívání apod.
- ☞ dovednost volby správné životosprávy - poruchy příjmu potravy – mentální anorexie a bulimie- blok v rámci hodin RV, videoprojekce
- ☞ přednášky, besedy a pořady věnované sexuální výchově a prevenci AIDS
- ☞ akce zaměřené na práci s národnostními menšinami směřující k potlačení rasismu a xenofobie
- ☞ zvyšování příznivého klimatu ve třídních kolektivech formou organizování výletů, exkurzí, ŠVP, lyžařského výcvikového kurzu atd.
- ☞ organizování akcí směřujících k oživení klimatu ve škole a zábavnou formou zpříjemnění školního prostředí (tématické dny, sportovní akce, víkendové výjezdy atd.)
- ☞ široká nabídka volnočasových aktivit
- ☞ účast v literárních, výtvarných, sportovních a jiných soutěžích
- ☞ ekologická výchova- návštěva spalovny odpadů, výukové programy v rámci přírodovědné stanice, zapojení do vyhlášených ekologických soutěží, sběr plastových lahví a umělohmotných vršků apod.)
- ☞ školní časopis – dává prostor pro tvořivost žáků, zvyšuje také zájem a povědomí žáků o dění ve škole.
- ☞ školní parlament - rozvíjí zodpovědnost žáků za širší společenství a vzájemné soužití, je prostorem pro zapojení žáků do organizace školy, pravidelná setkání umožňují kontinuální práci a prevenci problémů ve třídách.

4.4.3 Náplň a forma preventivních programů ve výuce:

Náplň a forma preventivních programů bývají v každé škole, ba v každé třídě rozdílné. V prvním a druhém ročníků základní školy se programy předávají převážně formou pohádkových příběhu, které se opírají o sociálně patologické jevy. Ve třetí třídě se hovoří především o tabáku, čtvrtý ročník je zaměřen na alkohol a z průřezových témat je zde zařazeno také nebezpečí volného internetu a v pátém ročníku se mluví o ostatních návykových látkách.

Jelikož sociálně patologické prevence působí na všechny složky existence dětí a mládeže, je vhodné tyto prevence zařazovat do více než jednoho předmětu. Především se zde nabízí oblast rodinné a občanské výchovy, přírodovědná oblast, oblast zdravého životního stylu, oblast sociálně právní a společenskovední.

Nedílnou součástí primární prevence v rámci školního vzdělávacího programu je i **aktivní spolupráce s rodiči**. Rodiče by měli být seznámeni s Minimálním preventivním programem, měli by jej respektovat a podporovat. Školy a školská zařízení umožňují rodičům návštěvy u výchovného poradce a školního metodika prevence a využití jeho konzultačních hodin. V rámci snižování škodlivých vlivů se mohou i rodiče zapojit do propagace materiálů o drogách a jiných látkách. Na rodičovských schůzkách se tato tematika má probírat otevřeně a bez zábran, zato při řešení konkrétních případů jednat diskrétně a citlivě.

4.5 ZAČLENĚNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE DO ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ

Problematika sociálně patologických jevů u dětí je zařazena do školního vzdělávacího programu, který vychází z rámcového vzdělávacího programu, popř. příloh dosud platných osnov a učebních plánů. Vyžaduje se, aby prevence se sociálně patologických jevů staly součástí školních osnov a neuváděly se jako nadstandardní činnost ve výuce.

Školní preventivní program, neboli školní preventivní strategie, je programem pro školy ale i pro školská zařízení, je součástí školního vzdělávacího programu, vychází z potřebných investic a přesně určuje krátkodobé a dlouhodobé cíle. Program je staven na základě kulturních, sociálních a politických odlišností, přihlíží k specifitě školy a jejímu prostředí. Má dlouhotrvající výsledky, usiluje o zdravý životní styl a napomáhá ohroženým skupinám při ochraně jejich lidských práv, mj. podněcuje zpracování Minimálního preventivního programu.

Minimální preventivní program⁴⁶ je konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je průběžně vyhodnocován a písemné vyhodnocení účinnosti jeho realizace za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy.⁴⁷ Minimální preventivní program čerpá z dokumentů Koncepce prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období XXX a Minimální preventivní program pro školy a školská zařízení v oblasti zneužívání návykových látek-Škola bez drog. Škola jej dvakrát či třikrát za rok demonstruje. Podílejí se na něm všichni pedagogičtí pracovníci. Jsou přizváni i specialisté v oblasti, jako jsou psychologové, psychiatři, terapeuti, veřejní ochránci, právníci i klienti, kteří mají s daným problémem osobní zkušenosti. O problému se mluví zcela otevřeně a bez zábrán, je vyvolána debata, v níž jsou žákům zodpovězeny dotazy na dané téma.

⁴⁶ § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.

⁴⁷ § 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

4.6 SYSTÉM ORGANIZACE A ŘÍZENÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE

4.6.1 MŠMT

- ⇒ v návaznosti na schválené vládní dokumenty vytváří podmínky pro realizaci resortního systému na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní
- ⇒ vyčleňuje finanční prostředky na primární prevenci
- ⇒ vytváří informační systém pro činnost resortního systému prevence
- ⇒ řídí aktivitu přímo řízených organizací, jako je Výzkumný ústav pedagogický, Institut pedagogicko- psychologického poradenství, Národní institut pro další vzdělávání, Národní institut dětí a mládeže
- ⇒ pověřuje Výbor pro udělování certifikací programům primární prevence užívání návykových látek a na základě podkladů poskytnutých Agenturou pro certifikace pro IPPP ČR uděluje certifikace

4.6.2 Krajský úřad

- ⇒ řídí aktivitu jednotlivých institucí systému prevence na krajské úrovni
- ⇒ je pověřen, aby záměry a úkoly ve Strategii prevence sociálně patologických jevů byly naplněny
- ⇒ volí školského koordinátora prevence
- ⇒ dává základy pro realizaci Minimálního preventivního programu a kontroluje jeho plnění
- ⇒ umožňuje pedagogickým a dalším pracovníkům zvyšovat svoji kvalifikaci v oblasti prevence na krajské úrovni
- ⇒ zřizuje pedagogicko- psychologické poradny a vymezuje jejich územní působnosti
- ⇒ je nucen každoročně vyčleňovat finanční prostředky na specifickou primární prevenci

4.6.3 Krajský školský koordinátor prevence

- ⇒ koordinuje činnost realizovaných prevencí v rámci kraje

- ⇒ spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a krajským koordinátorem prevence kriminality
- ⇒ specifikuje krajský program prevence za příslušné období, snaží se přitom o naplnění úkolů a záměrů obsažených ve Strategii MŠMT
- ⇒ mapuje a analyzuje situaci na školách z hlediska realizace Minimálního preventivního programu, a zároveň kontroluje jeho naplnění a vyhodnocuje ho pro návrhy inovací, ty prostřednictvím hejtmána kraje předkládá MŠMT
- ⇒ předkládá návrhy na financování Minimálního preventivního programu a dalších aktivit v oblasti prevence ze státních zdrojů

4.6.4 Metodik prevence v pedagogicko- psychologické poradně (PPP)

- ⇒ v PPP zajišťuje specifickou prevenci sociálně patologických jevů a její provedení v rámci územní působnosti vymezené krajským úřadem
- ⇒ podporuje školní metodiky prevence, např. svoláváním pracovních seminářů, poskytováním individuálních konzultací nebo podporou při řešení aktuálních problémů na škole
- ⇒ udržuje pravidelný kontakt se všemi potřebnými institucemi i jednotlivci
- ⇒ společně s krajským školním koordinátorem vypracovává výročí zprávu a hodnocením priorit v koncepci preventivní práce v rámci kraje

4.6.5 Ředitel školy

- ⇒ utváří podmínky pro přecházení negativních jevů
- ⇒ umožňuje poradenství ve škole se zaměřením na primární prevenci sociálně patologických jevů
- ⇒ realizuje a hodnotí Minimální preventivní program a začlenění do Školního preventivního programu o osnov a učebních plánů
- ⇒ řeší aktuální problémy v rámci školy
- ⇒ jmenuje školního metodika prevence, výchovného poradce a školního psychologa
- ⇒ spolupracuje s vyššími právními celky

4.6.6 Školní metodik prevence

- ⇒ jsou vymezeny právním předpisem
- ⇒ z důvodu náročnosti a odborného zaměření je školnímu metodikovi věnován zvláštní finanční příplatek
- ⇒ je nezbytné, aby zvyšoval svou kvalifikaci podle řádných předpisů
- ⇒ není možné tuto funkci slučovat s funkcí výchovného poradce

4.6.7 Třídní učitel

- ⇒ spolupracuje se školním metodikem
- ⇒ zachycuje varovné signály a činí vhodná opatření
- ⇒ podílí se na realizaci Minimálního preventivního programu
- ⇒ motivuje žáky k zdravému životnímu stylu a podporuje pozitivní vztahy mezi žáky
- ⇒ zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci žáků třídy
- ⇒ vnímá individualitu žáka a jeho rodinné zázemí

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se budu zabývat výchovnými problémy žáků na základních školách prvního stupně. Z předchozích poznatků se pokusím o stanovení vlastní hypotézy a výzkumných předpokladů. Pomocí použitých metod budu jednotlivé výchovné problémy zaznamenávat a blíže určovat. Cílem práce je zanalyzovat sociálně patologické jevy na základních školách prvního stupně a zjistit spojitost mezi jejich výskytem a názory žáků na ně. Dále v práci doplním, jaké konkrétní metody byly použity, podám upřesnění, jak byl celý výzkum prezentován a realizován. Závěrem bude výsledek výzkumu, který ze zkoumání vyplynul a srovnání s původními hypotézami.

5.1 CÍLE

5.1.1 Obecný cíl:

Obecným cílem bych chtěla zjistit, jaké výchovné problémy se na základních školách vyskytují, jak jsou četné a jaký postoj k problematice zaujímají žáci a jaký naopak učitelé.

5.1.2 Specifický cíl:

Budu se blíže zabývat jednotlivými rozdíly ve výchovných problémech na určených školách. Hodlám se zaměřit na rozdíl mezi městskými školami a na školami na venkově, dále budu zjišťovat, jak na výchovné problémy pohlížejí žáci a jak učitelé, jak chápou problematiku dívky a jak chlapci, zda-li je určující také věkové rozlišení, apod.

5.1.3 Výzkumné předpoklady a hypotézy:

Pro stanovení předpokladů a hypotéz je potřeba si odpovědět na stanovené výzkumné otázky. Frekvence výskytu negativních jevů a rizikového chování budu v další etapě výzkumu vztahovat k problematice výchovné práce učitelů a realizace preventivních programů na školách, ve kterých výzkum probíhá.

Především se budu snažit zodpovědět, jaký negativní fenomén se na školách vyskytuje nejčastěji a proč. Z vlastních poznatků z praxí jsem shledala, že učitelé

opětovaně řeší problematiku šikany (popř. kiberšikany), záškoláctví a kouření. Co je důvodem četnosti právě těchto konkrétních jevů? Na tuto otázku snad najdu odpověď v závěrečném zhodnocení.

Domnívám se, že žáci z měst a z předměstí se s těmito jevy setkávají častěji a jsou více ohroženi, tím pádem jejich výpovědi budou obsahově přínosnější. Z hlediska pohlaví se domnívám, že více zkušeností se sociálně patologickými jevy mají chlapci než dívky. Odjakživa chlapci více inklinují k nebezpečí a tabuizovaným tématům než dívky. Rádi experimentují a zkouší neznámé věci. Dívky jsou v tomhle směru více zdrženlivější.

Pokud jde o realizaci preventivních programů, předpokládám, že se provádějí minimálně dvakrát do roka. Poznatky o preventivních programech získám z dotazníků pro učitele. Jich se také budu ptát, jakou podobu mají preventivní programy, na jaké fenomény jsou zaměřeny, jaké s nimi podle jejich mínění mají žáci zkušenosti.

5.1.4 Konkrétní výzkumné otázky a hypotézy:

V rámci specifických cílů jsem si zvolila **sedm** konkrétních otázek, pro které stanovím hypotézy a budu hledat odpovědi. Snažila jsem se vybrat takové stěžejní otázky, které by vedly k pochopení a shrnutí dané problematiky. Tři otázky jsou směřovány bezprostředně na žáky, další tři na vyučující, osmá má porovnávací charakter.

1. Jaká je frekvence výskytu sociálně patologických jevů na 1. stupni základní školy?

Předpokládám, že ve věkovém rozmezí, v němž výzkum provádím zcela minimální.

2. Jak vnímají nežádoucí chování samotní žáci na konkrétní základní škole?

Předpokládám, že chápou chování ostatních jako relativně bezproblémové.

3. Má pohlaví a věk žáků vliv na výskyt sociálně patologických jevů?

Předpokládám, že dívky budou mít s touto problematikou menší zkušenosti než chlapci a věk je mezi třídami téměř totožný, tedy věkový rozdíl zde nebude hrát roli.

4. Jak četný je výskyt sociálně patologických jevů z pohledu učitele?

Předpokládám, že bude striktnější než z pohledu žáků.

5. *Jak jsou realizovány preventivní programy na daných školách?*

Předpokládám, že zpravidla přednáškou či rozhovorem, dvakrát do roka.

6. *Spolupracuje škola v rámci preventivních programů s rodiči?*

Předpokládám, že ano.

7. *Více zkušeností se sociálně patologickými jevy mají spíše žáci ve velkoměstech a městských školách než žáci ze škol venkovských?*

Předpokládám, že ano.

Specifické předpoklady

:Jaká je frekvence výskytu sociálně patologických jevů na 1. stupni základní školy?

Tento výzkum záměrně provádím u žáků 4. a 5. ročníků, neboť předpokládám, že starší žáci již mají určité zkušenosti se sociálně patologickými jevy.

Na základě vlastních školních zkušeností z praxí umístuji na první místo požití návykových látek, především kouření. Tyto přestupky jsou lehce pozorovatelné pouhým okem, nesou s sebou charakteristické prvky, jimiž se dá identifikovat jejich uživatelnost. Je známo, že žáci, zvláště chlapci, získávají zkušenosti s tímto fenoménem ve věku 11-12 let. Kouření a pití alkoholu budou děti daleko více rozumět na rozdíl od šikany, která nemusí být zjevná na první pohled. Často ani žáci netuší, že okolnosti, které se kolem nich dějí, připravují půdu k manipulativní šikaně. Zajímavá zjištění budou, při pátrání kriminální činnosti u dětí mladšího školního věku. Předpokládám, že pokud se někdo dopustil trestného činu, možná jej ani za zločinné jednání nepovažuje a tudíž necítí stud a hanbu. Záškoláctví se u dětí mladšího školního věku nevyskytuje příliš. Tyto žáci povětšinou ještě rádi školu navštěvují a nevidí potřebu se jí vyhýbat. Vandalismus je, podle mého mínění, ojedinělým případem v přečinech žáků 1.stupně ZŠ.

V tomto okruhu se budu snažit také zodpovědět, jaký vliv má lokalita a prostředí školy na výskyt sociálně patologických jevů. Obecně si troufám říci, že daleko více zkušeností budu registrovat u žáků z větších měst než u žáků ze škol venkovských. Na děti z městských prostředí atakuje mnohem více vlivů, které vedou k tomu, aby jedinec podlehnul pokušení vyzkoušet něco zakázaného.

1. *Jak vnímají nežádoucí chování samotní žáci na konkrétní základní škole?*

Předpokládám, že i když se nějaké nežádoucí chování ve třídě objeví, ostatní spolužáci k němu nepřikládají velký význam. Vnímají svůj kolektiv jako bezproblémový a když není, snaží se ho tak vidět. Ačkoli jistí jedinci již mají zkušenosti se sociálně patologickými jevy, tvrdím, že si zcela neuvědomují závažnost celé problematiky. Zcela nechápou, jak velký negativní vliv to může mít na jejich zdraví, vztahy a postoje.

2. *Má pohlaví a věk žáků vliv na výskyt sociálně patologických jevů?*

Věřím, že má. A to především v pohlaví. Chlapci k nežádoucímu chování tíhnou daleko více než dívky. Lákají je tabuizovaná a zakázána témata. Dívky budou mít s výskytem sociálně patologických jevů minimální zkušenosti. Věkové rozlišení zde také nebude hrát velkou roli, neboť samotný rozdíl věku mezi jednotlivými třídami je minimální, všichni respondenti se pohybují ve stejné věkové hranici.

3. *Jak četný je výskyt sociálně patologických jevů z pohledu učitele?*

Zde bych chtěla zjistit, nakolik se liší názory na výskyt sociálně patologickým jevů učitelů a dětí. Jelikož pedagogičtí pracovníci procházejí různými školeními, získávají na věc diplomatičtější názor. Tudíž předpokládám, že to, co děti mohou nazývat šikanou, je podle učitelů pouhé kočkování dvou zneprátených třídních táborů.

4. *Jak jsou realizovány preventivní programy na daných školách?*

Zde se ptám na dílčí otázky, jakou metodou jsou realizovány, kým jsou dotovány a jak si pedagogové ověřují žákovo porozumění preventivním programům. Podle mého názoru nejčastější forma realizace preventivních programů je buď přednáškou nebo besedou. Tyto metody nejsou náročné jak na čas tak na přípravu, přináší dostatečné výsledky a jsou žákům srozumitelné. Na dílčí otázku, kým jsou dotovány se domnívám, že spousta vyučující nebude znát odpověď, jelikož tato úloha přechází mimo jejich kompetence. A konečně, čím si kantoři ověřují účinnost programů, předpokládám, že nijak. Nepotvrzují si, zda žáci programu porozuměli či nikoli, tato působnost programů se ověří až při konkrétních patologických jevech.

5. *Spolupracuje škola v rámci preventivních programů s rodiči?*

Předpokládám, že v rámci preventivních ročních programů ano.

6. *Je pravda, že více zkušeností se sociálně patologickými jevy mají spíše žáci ve velkoměstech a městských školách než žáci ze škol venkovských?*

Tato otázka bude řešena v závěrečném hodnocení, neboť jde o celkové porovnání všech škol. Osobně si myslím, že odpověď na otázku bude kladná. Předpokládám, že žáci z měst mají více možností se dostat do styku s nežádoucím jevem, působí na ně více podnětu a svůj volný čas nejsou schopni efektivně využít.

5.2 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM- DOTAZNÍK

Kvantitativním výzkumem rozumíme poznávání významů sociálních jevů prostřednictvím hromadných dat, ze základů položených empirickému sociologickému výzkumu.

Dotazník je jednou z nejčastějších kvantitativních technik používané v sociologickém výzkumu. Má své výhody i nevýhody. Stejně jako v anketě a rozhovoru je také v dotazníku respondent dotazován. Základem dotazníků je stanovení souboru otázek, tzv. baterie, který vede k zodpovězení stanovených hypotéz a předpokladů.

Rozlišujeme několik druhů otázek:

- a) uzavřené: s nabídkou odpovědí (halo efekt)- snadné vyplňování, náročná příprava
- b) otevřené: psaní vlastních odpovědí- neomezuje respondenta, náročné na zpracování
- c) polootevřené: minimalizují se nevýhody
- d) identifikační: zjišťují identifikační znaky (věk, pohlaví)- stále zachovávají anonymitu
- e) filtrační: rozdělení na subsoubory, z nichž postupuje dále v dotazníku jinou cestou
- f) přímé: ptají se na názor respondentů
- g) projekční: ptají se na názor jiné osoby či skupiny
- h) tabuizované: zvolena jiná metodika
- i) sugestivní: svojí formulací zvyšují pravděpodobnost jedné z odpovědí
- j) konkrétní: otázky navíc

Požadavky na formu:

- 1) úvod, závěr: uvést záměr, požádat o výpověď, poděkování
- 2) zdvořilost, ohleduplnost: dát najevo, že si vážíme času a pozornosti, uvést, že jde o oboustrannou směnu
- 3) instrukce k vyplnění: jak se označí vybraná odpověď, kolik jich lze vybrat, zda-li je nutno odpověď všechny, je možno přeskakovat (je uvedeno na začátku dotazníku nebo u každé otázky zvlášť)

- 4) grafická přitažlivost: členění, úprava, barevnost, obrázky, symboly
- 5) prostornost: dostatek prostoru na odpověď
- 6) nerozsáhlost: požadavek krátkého dotazníku neodpudit respondenta
- 7) obsahová přitažlivost: dotazník by měl zajímat až bavit, každopádně nenudit
- 8) funkční konstrukce: stavba dotazníku do tématických blocích či zdánlivě roztržitý (přehlednost a logika kontra halo efekt)
- 9) stručnost: možnost vtělit dílčí cíle
- 10) funkční formulace: jednoznačné otázky

Dotazník lze považovat za nejpoužívanější výzkumnou techniku. Má oproti ostatním technikám nesmírnou výhodu. Totiž že velice snadno a rychle, časově nenáročně a ekonomicky získáme potřebné informace od dostatečně velkého počtu respondentů. A právě zde číhá nebezpečí techniky dotazníků- právě příliš velký vzorek respondentů může zkreslit kvalitu odpovědí.

Výhody dotazníků:

- ✓ je relativně málo nákladový
- ✓ časově úsporný, jak při výzkumu, tak při zpracování
- ✓ snadno opakovatelný
- ✓ poskytuje respondentovi dostatek času na odpověď
- ✓ zpravidla bývá vůči respondentovi relativně anonymní
- ✓ zajišťuje určitou standardizaci (při pořadí a formulaci otázek)

Nevýhody dotazníků:

- ✓ obtížnost ověření pravdivosti odpovědí
- ✓ neúplná návratnost

Při zpracování dotazníků se odstraní znehodnocené dotazníky. Tento postup se opakuje, až zcela získáme kvalitní vzorek respondentů. Dále se pokračuje v rámci matematické statistiky, pro lepší přehlednost za pomoci grafů, tabulek a diagramů.

Zvolenou technikou bych chtěla získat data, která blíže vypovídají o výchovných problémech na daných školách. Budu používat metodu dotazníku a abych eliminovala neporozumění vůči stanovenému tématu, výzkumným vzorkem budou žáci 4.-5. ročníků.

Dotazník pro žáky měl jednoduchou formu, měli značkovat pouze ANO nebo NE. První dvě otázky byly čistě identifikační, jednalo se o dotaz na věk a pohlaví. V první polovině dotazníku jsem se tázala na osobní zkušenosti dětí s konkrétními sociálně patologickými jevy. Druhá polovina dotazníku sloužila jako hodnotící postoj žáků vzhledem k sociálně patologickým jevům ve třídě. Poslední otázka měla ryze informační hodnotu orientovanou na preventivní programy v rámci školy.

Pro doplnění a objasnění problematiky jsem oslovila i třídní vyučující, popř. jiné pedagogy, kteří mi podali bližší informace o problémech, jak je vidí z pohledu odborníka. Pro ně byl sestaven speciálně upravený dotazník, na jehož základě jsem chtěla obdržet informace týkající se především prevence sociálně patologických jevů a jak na danou problematiku pohlízejí pedagogičtí pracovníci.

5.3 PŘEDVÝZKUM

Před samotným výzkumem jsem provedla předvýzkum, abych zjistila, zda –li jsou otázky pochopitelné, správně formulované a správně logicky řazené.

Pro předvýzkum jsem zvolila 4 žáky z zcela jiné školy, abych odhalením otázek nenarušila zkoumaný vzorek. Předvýzkumu se zúčastnily dvě dívky, jedna z 4. druhá z 5. ročníku a dva chlapci, taktéž ze 4. a 5. třídy. Dotazníky byly zadávány osobně pro získání další možné latentní informace, které se během dotazování objeví. Kdyby se respondent potřeboval na něco zeptat ohledně nesrozumitelné otázky, abych i tuto informaci zaznamenala a vzniklé nedorozumění pro další účely odstranila.

Žáky jsem motivovala vizí, že byli vybráni jako výzkumný vzorek pro školu, kde se učí samotní učitelé a jestli by byli tak hodní a pomohli mi vyplnit jeden krátký dotazník. Žáci byli zvědaví a ochotní. Vysvětlila jsem jim, že dotazník je anonymní, není zde žádná správná ani špatná odpověď a že nemá cenu opisovat, jelikož toto není vědomostní test. Kdyby se během vyplňování potřebovali na něco zeptat, ať s tiche přihlásí a osobně a tiche jim vysvětlím neobjasněnou otázku.

Během vyplňování se však neobjevila žádná reakce směřovaná na dotazník. Jen jsem občas vyzbrozovala, že se žáci zdrželi v druhé polovině dotazníku a pokukovali po okolí, jakou odpověď označil souseď. Poněvadž byli všichni žáci od sebe v dostatečné vzdálenosti, nemohli opsat zhola nic. Věřím tedy, že jejich odpovědi jsou zcela subjektivní.

Při zhodnocování předvýzkumu jsem došla k závěru, že otázky jsou formulované správně a pochopitelně a že škála odpovědí je dostatečná. Jeden chlapec u otázky 4) a) označil odpověď NE, která jej rovnou orientuje na otázku č. 4) b), přesto u podotázky 4) a) označil NE podruhé. Tento jev se objevoval ještě u další otázky, ale dál už ne, proto si tento nedostatek vysvětluji jako nepozorné čtení žáka a nikoli jako hrubá chyba z mojí strany.

Překvapení bylo, že žáci často označovali odpověď NEVÍM. Musím tedy počítat s četností této odpovědi, z které bohužel žádné hodnotné informace nedostanu, avšak tato kolonka je v dotazníku bezpodmínečně nutná.

U dotazníku pro učitele nastaly komplikace. Oslovila jsem dva třídních učitele od žáků, s kterými jsem pracovala na předvýzkumu. Největší potíže byly u otázky č. 2., jelikož jsem zde zprvu uváděla tabulku s výčtem sociálně patologických jevů, do které se měly přiřazovat čísla od 1 do 7, v závislosti od nejvíce frekventované po méně četné

sociálně patologické jevy. Pochopila jsem, že je to chybně formulovaná otázka, proto jsem jí přetransformovala do aktuální podoby. Dále mě překvapilo, že kantoři netuší, kolikrát do roka se provádějí preventivní programy a kdo je dotuje, proto otázky na tuto tematiku vynechali. Protože je jedním z mých specifických cílů zmapovat, kolikrát do roka konkrétní škola provádí preventivní programy, musela jsem tuto otázku nechat v původním tvaru. Další otázky dotazovaným učitelům nedělaly problém.

6 PRAKTICKÁ ČÁST- VÝZKUMNÁ

Pro svůj výzkum jsem si zvolila tři základní školy prvního stupně. Snažila jsem se vybírat z různých lokalit, tedy jednu vesnickou školu, druhou ze středně velkého města a třetí z velkoměsta, aby bylo zřejmé, nakolik ovlivňuje lokalita a prostředí školy výskyt sociálně patologických jevů. Pro splnění těchto požadavků jsem oslovila následující základní školy:

1. Základní škola Výčapy, okres Třebíč
2. Základní škola Horka – Domky, Václavské náměstí 44, Třebíč
3. Základní škola T.G.Masaryka, nám. Svobody 903, Moravské Budějovice
4. Základní škola ul. Kapitána Jaroše 836, Třebíč,

6.1 VÝZKUMNÉ VZORKY

1. výzkumný vzorek

Základní škola Horka- Domky, Václavské náměstí 44, Třebíč 67401

Třebíč je velké město kraje Vysočina s necelými 40 000 obyvateli. Základní škola Horka- Domky stojí na jeho jižním okraji. Její historie se začala psát od roku 1951, kdy byla započata její stavba. První školní rok začal o dva roky později. Budova školy po léta hostila spoustu jiných oborů, např.: gymnázium, mateřskou školu, donedávna průmyslovou školu stavební, aj. Od srpna 2000 je ředitelem školy PaedDr. Pavel Kessner. V květnu 2003 rozhodlo zastupitelstvo města Třebíč o sloučení dvou základních škol, a to ZŠ Václavské náměstí 44 a ZŠ a Kubišova 1214 sídlící nedaleko. Vedly se dlouhé spory, kde bude výuka probíhat, nakonec však vyhrála budova na Václavském náměstí, s tím že projde kompletní rekonstrukcí. V souladu s tím byl navrhnout nový název Horka – Domky, Václavské náměstí 44/12, Třebíč. Od září 2004 škola funguje pouze v budově na Václavském náměstí. Je nově přestavěna a moderně vybavena. Škola využívá celkem 47 učeben, z toho je 21 učeben odborných, 15 učeben má kapacitu méně než 20 žáků, 31 učeben je pro 20 až 40 žáků.

Prevence

Každý rok má škola vypracován minimální preventivní program, který je zkvalitňován grantovými projekty podávanými na městský úřad („Zdravé město“). Pro děti jsou pořádané různé besedy a přednášky týkající se zdravé životního stylu v oblasti prevence kouření, požití alkoholu a drog, nebo besedy zaměřené na pozitivní vztahy mezi spolužáky (prevence šikany, sebepojetí, budování přiměřeného sebevědomí, právo a morálka). Neopomenuta není ani oblast neofašismu, rasismu či jiné nesnášenlivosti, xenofobie, aj. Využívány jsou i tzv. nízkoprahové aktivity, v rámci kterých si žáci mohou tvořit různé originální výrobky- např. svíčky, potisky triček, malba na sklo, výroba ozdob a šperků z různých materiálů. S výrobky se žáci mohou pochlubit na tradičních školních výstavách. Škola tak chce ukázat, jak efektivně a plnohodnotně lze trávit volný čas. Znalost netradičního výtvarného vyjádření umožňuje úspěšně se zapojovat do různých soutěží. Škola Horka- Domky dlouhodobě reprezentuje Třebíč v soutěži MVČR Svět očima dětí (zaměřena na prevenci sociálně patologických jevů). Již sedmý rok přijímají žáci ocenění z rukou ministra vnitra. Loni byla jedna z tříd oceněna jako nejlepší třída této celorepublikové soutěže.

2. výzkumný vzorek

Základní škola Výčapy , Třebíč 67401

Základní škola Výčapy se nachází cca 10 km od okresního města Třebíč. Původně na místě školy stál vesnický zámek, který díky podnětu majitelky plnil funkci školy. V roce 2002 byla na zámeckém pozemku postavena zcela nová budova s kompletním moderním vybavením. Jde o školu, která hostí pouze žáky prvního stupně základní školy, tj. škola pětiletá s jednou třídou v každém ročníku. Maximální kapacita žáků je 100, nyní ze vyplněna z 80%. ZŠ Výčapy jsou příspěvkovou organizací. Do školy dojíždí žáci z okolních vesnic, př. Ratibořice, Štěpánovice, Mikulovice, Horní Újezd, Kinetice, Vacenovice, Petřůvky, Jaroměřice nad Rokytnou, Ostašov, ad.

Prevence

Škola dbá hlavně na efektivní vyplnění žákova volného času a na pozitivní přístup k životu. Pořádá kulturní, vzdělávací, ozdravné a sportovně orientované akce. Pravidelně vychází časopis Poškoláček, který je výtvozem žáků samotných. Mezi pravidelné akce patří sběr papíru, noc s Andersenem, ozdravné pobyty, preventivní programy, divadla a koncerty, aj.

3. výzkumný vzorek

Základní škola T.G.Masaryka, Moravské Budějovice

Budova školy byla postavena v roce 1935. Stav moravskobudějovického školství byl totiž katastrofální- vyučovalo se ve škole v ulici Dobrovského v 17 přeplněných třídách v dvousměnném provozu, zde v jedné třídě bylo umístěno až 62 žáků. Nouzově se učilo také na faře, na radnici, ve starém hejtmanství, dokonce i v hospodě. Vlastní vyučování bylo zahájeno 2. března 1936. Dlouho se děti z nové školy netěšily, neboť v roce 1939 přišla okupace a Němci zabrali budovu pro dětský domov německých sirotků. Po osvobození byla škola opět zprovozněna 1. 6. 1945. O deset let později škola hostila gymnázium a základní školu. Obě školy (gymnázium a Masarykova škola) měly společné ředitelství (do roku 1963), učilo se v nich kolem 660 žáků v 19 třídách. A opět se škola potýkala s nedostatkem místa, proto se jednalo a dalších přístavbách a rekonstrukcích. Roku 1987 se začala stavět školní jídelna a jedna třída. Důležitým datem se stal 3. září 1990, kdy škola získala na zpět své jméno a o tři roky později plnoprávní subjektivitu. V dalších letech podléhala rekonstrukcím, přestavbám a novému vnitřnímu zařízením a zabezpečení.

Prevence

Na škole mají důkladně připravený preventivní program pro 1. stupeň ZŠ. Jeho cílem je předejít problémům spojeným s užíváním návykových látek, případně oddálit první kontakt s drogou. Primární prevenci na prvním stupni má na starosti třídní učitel.

S jednotlivými tématy se děti setkávají především v prvouce, přírodovědě a vlastivědě. Využívá se různých metod- výklad, samostatná práce, skupinová práce, videoprojekce a dramatická výchova. Prevence je zaměřena na příznivé psychosociální klima ve třídě, upevňování si základních návyků (hygiena, životospráva, základní informace o sociálně patologických jevech), důraz je kladen i na spolupráci s rodiči, v nabídce je také široká škála volnočasových aktivit a podporuje se ekologická výchova aj.

4. výzkumný vzorek

Základní škola ul. kapitána Jaroše 836, Třebíč

zabezpečeny.

Stavba budovy byla započata v 80. let minulého století. Škola byla zřízena Městem Třebíč jako příspěvková organizace dne 22. 12. 1994 s účinností od 1.1. 1995. Sdružuje základní školu s cílovou kapacitou 950 žáků. Škola využívá k výuce celkem 51 učeben a pracoven, všechny moderně vybaveny a

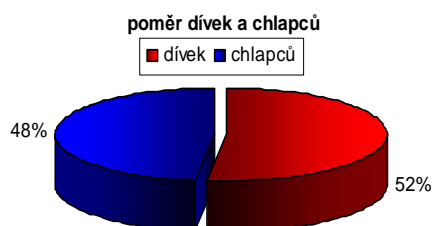
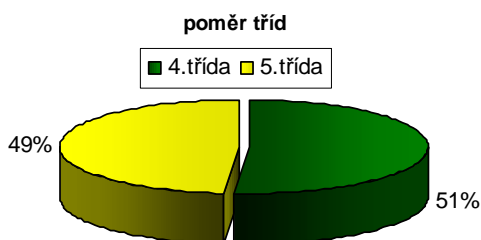
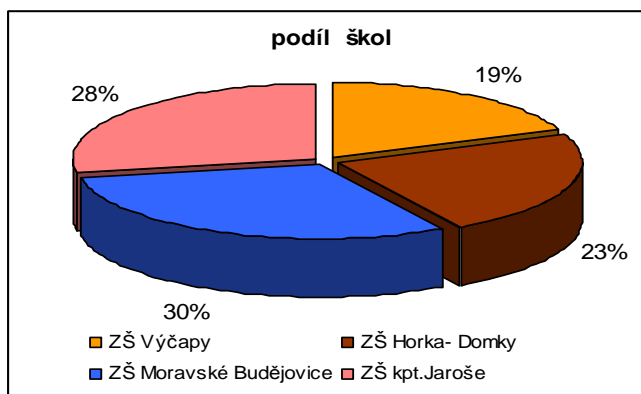
Prevence

Zúčastňuje se mnohých akcí a projektů, např.: škola je autorem a hlavním koordinátorem mezinárodního projektu Comenius – Evropské mýty a legendy, dále GLOBE škola- Globe je mezinárodní výchovný ekologický projekt, který zapojuje školní mládež, pedagogy, širší veřejnost a vědecké pracovníky z celého světa do společného výzkumu životního prostředí a hledání cest, jak stav zlepšit, zúčastnila se mezinárodního projektu Sokrates, mj. škola pořádá různé exkurze, přednášky odborníků, nabízí mnoho volnočasových aktivit, vydává školní časopis apod.

6.2 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumu se zúčastnilo celkem 4 základní školy z okresu Třebíč:

	4.třída	dívek	chlapců	5.třída	dívek	chlapců	celkem
ZŠ Výčapy	18	7	11	12	8	4	30
ZŠ Horka- Domky	16	8	8	20	8	12	36
ZŠ Morav. Budějovice	24	13	11	24	15	9	48
ZŠ kpt.Jaroše	23	13	10	21	10	11	44
celkem	81	41	40	77	41	36	158

Oslovených respondentů bylo celkem 158 a 8 vyučujících. Největší zastoupení měla základní škola Moravské Budějovice a nejméně vesnická základní škola Výčapy u Třebíče.

Rozdíl mezi zastoupením v ročnících byl téměř vyrovnaný, lišil se pouhými 2% (4.třída- 51%, 5.třída- 49%) a rozdíl mezi pohlavími byl také téměř zanedbatelný, o 4% více bylo dotazovaných dívek než chlapců (dívek 52%, chlapců 48%).

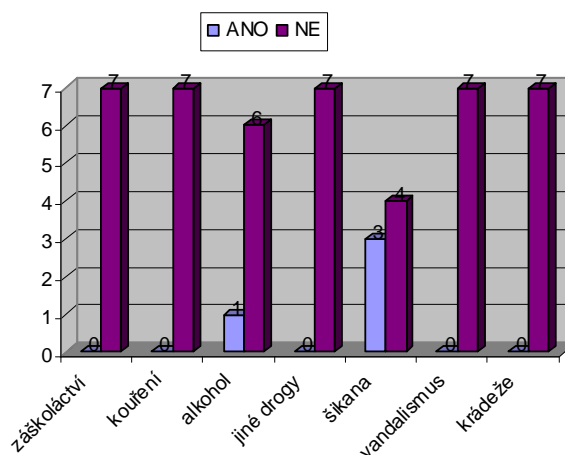
VÝSLEKY VÝZKUMU

6.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA VÝČAPY

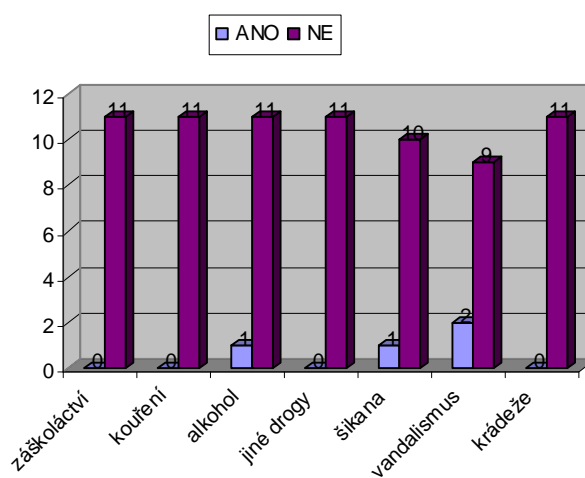
4. třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy:

výskyt sociálně patologických jevů 4.třída - dívky

výskyt sociálně patologických jevů 4. třída- chlapci

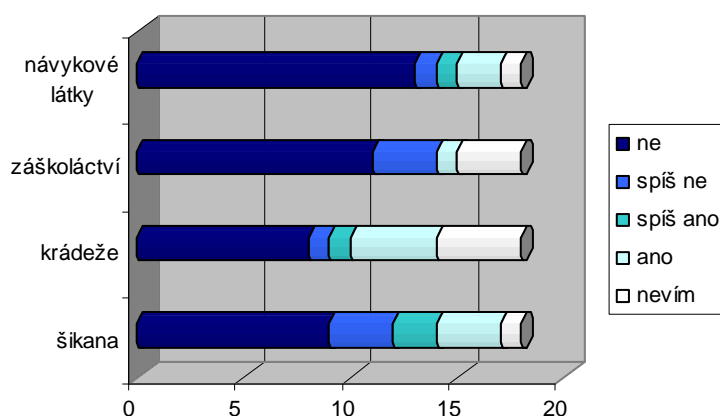

Žačky 4.třídy Výčapské školy mají minimální zkušenosti se sociálně patologickými jevy. Zajímavý úkaz však nastává při pohledu na šikanu. Je evidentní, že s tímto jevem se setkala nadpoloviční většina žaček, tj. 57, 14%. V otázce zda, se šikana opakovala, dvě dívky odpověděly kladně a dvě záporně. Tuto otázku lze porovnávat s grafem chlapců, jenž dokazuje, že se svědkem šikany stal pouze jeden hoch. Z toho vyplývá, že šikana neprobíhala ve škole, ale v jiném prostředí anebo chlapci dané projevy za šikanu nepovažují.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 4.ročník ZŠ Výčapy:

4.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	9	8	11	13
spíš ne	3	1	3	1
spíš ano	2	1	0	1
ano	3	4	1	2
nevím	1	4	3	1

výskyt SPJ 4.třída

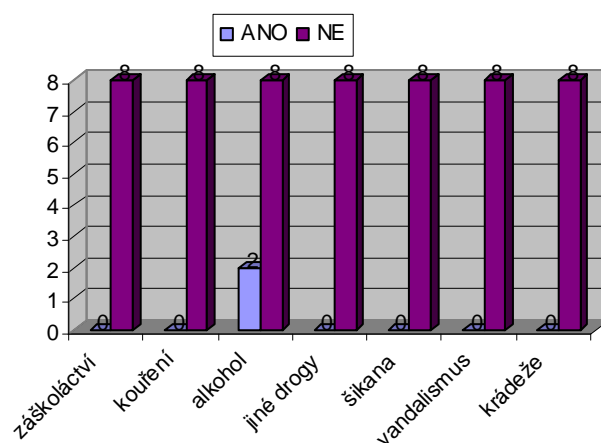
Při pohledu na postoj žáků ve třídě je viditelné, že většina žáků volí záporné stanovisko u všech sociálně patologických jevů. Kolébaté odpovědi nastaly však u otázky týkající se šikany. Zde se odpovědi rozptýlily do celé škály nabídek odpovědí. Z toho usuzují, že žáci (a podle předešlých údajů především dívky) se s šikanou setkali, mj. i na půdě školy. Někteří žáci jsou si jevu vědomi, ale jelikož stěžejní místo má negativní stanovisko, tedy že žáci pojmají třídu jako bezproblémovou v rámci šikany, nepřikládají situaci velký význam. Zajímavé zjištění přicházelo i u otázky týkající se na krádeže ve třídě- 22% žáků označilo kladnou odpověď, další 22%, že neví. Ve třídě už se tedy musela řešit problematika krádeže, avšak v zcela diskrétním kruhu dotyčných.

V porovnání s odpověďmi vyučujícího se však žádná závažná jednání ve třídě nevyskytují. Z nabídky možnosti sociálně patologických jevů neoznačila učitelka žádné stanovisko, zato přidala žalování a posmívání, což nepovažují za odpovídající mému tématu.

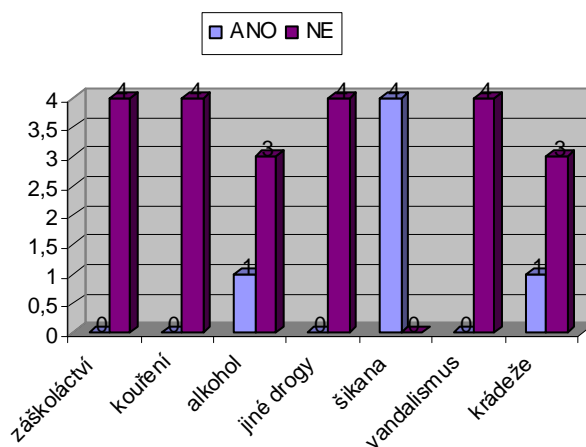
5. třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy:

výskyt sociálně patologických jevů 5. třída-dívky

výskyt sociálně patologických jevů 5. třída- chlapci

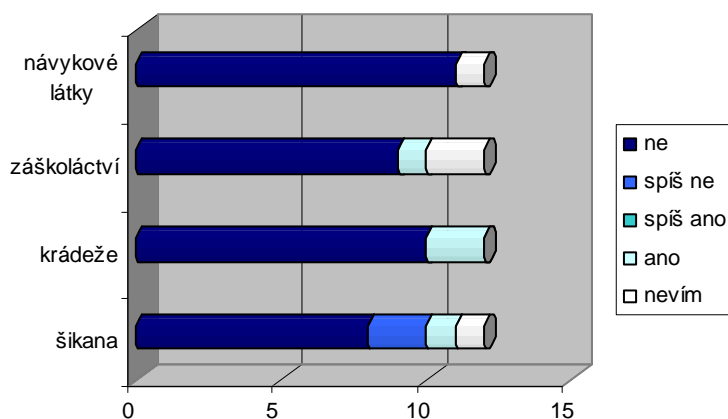

Žačky 5. ročníku ZŠ Vyčapy mohou považovat za jednu nejvýznamnější z oslovených škol. Zde se vymykala jen otázka týkající se požití alkoholických nápojů a 25% označily kladnou odpověď. Vtipné bylo, že v podotázce jedna žačka dodala: „*Pouze usrkávám!!!!*“ Zajímavý je graf chlapců u otázky zabývající se šikanou. Zde celých 100% odpovědělo ANO, tedy že se svědkem šikany již stali.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 5.ročník ZŠ Výčapy:

5.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	8	10	9	11
spíš ne	2	0	0	0
spíš ano	6	0	0	0
ano	1	2	1	0
nevím	1	0	2	1

výskyt SPJ 5. třída

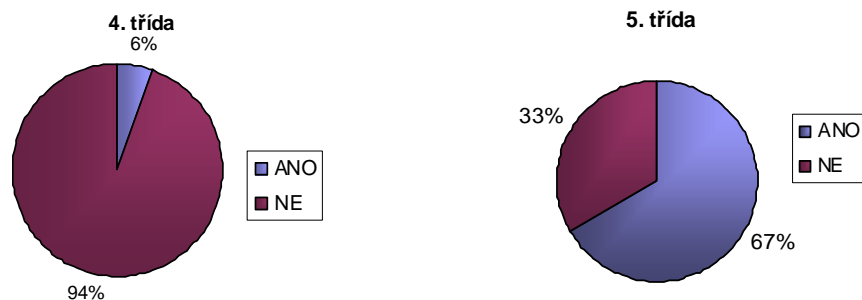

Tyto grafy dotvrzují výskyt projevů šikany ve třídě. Třetina žáků označila stanovisko SPÍŠE NE, tedy věřím, že určité činy a jednání mohou být konkrétními žáky považovány za projev šikany. Ostatní mají o projevech šikany jiné mínění, proto označily záporná stanoviska. Hodnoty u grafu monitorující krádeží se třída rozdělila na dvě jednoznačná stanoviska, 16,6% volilo ANO, 83,4% NE.

Vyučující mi dosvědčila, že ve třídě se žádné sociálně patologické jevy nevyskytují, tudíž není potřeba pořádat žádné preventivní programy. Jsou zcela dostačující v rámci výuky, a dotaz, zda spolupracují s rodiči, byl potvrzen.

Pořádá vaše škola přednášky a besedy na tato témata?

otázka č. 12	ANO	NE
4. třída	1	17
5. třída	8	4

Na otázku zda, pořádá škola semináře na téma sociálně patologických jevů byly ve 4.třídě podivuhodně negativní reakce, pouze 6% odpovědělo pozitivně, v 5. třídě odpovědi kolísají (33% ANO, 67% NE). Zde už tuto tematiku probírají. Vtipné bylo, že respondent ze 4.třídy, jenž označil u 12.otázky ANO, nebyl tentýž, co značil NE v následující podotázce, zda jsou přednášky účinné. Tuto informaci tedy hodnotím, jak nevhodný vtip dotazovaného.

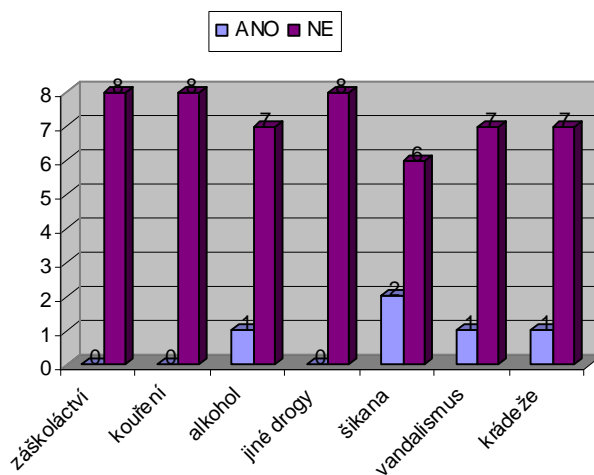
Od učitelky mi bylo řečeno, že na Vyčapské škole se žádné preventivní programy v pravém slova smyslu neprovádějí, pouze v rámci výuky formou konzultace. Pochopení jejich náplním jsou prováděna rozhovorem. A na otázku, zda se v této oblasti podporuje aktivní spolupráce s rodiči, bylo jednoznačně potvrzeno ANO.

6.4 ZÁKLADNÍ ŠKOLA HORKA- DOMKY, TŘEBÍČ

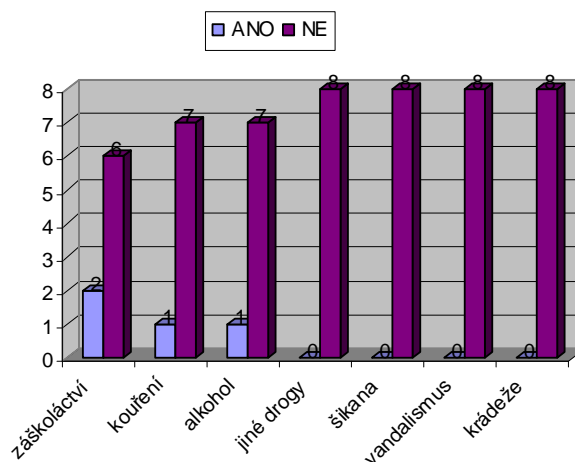
4.třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy:

výskyt sociálně patologických jevů 4. třída- dívky

výskyt sociálně patologických jevů 4. třída- chlapci

Žačky 4. třídy ŽŠ Horka-Domky jsou relativně bez zkušeností se sociálně patologickými jevy pouze v oblasti šikany má 25% žaček zkušenost s tímto fenoménem. Při pohledu na graf chlapců se však šikana ve třídě nevyskytuje. Tudíž zkušenosti dívek mohly přijít z jiného prostředí. Chlapci (25%), jenž označili v oblasti záškoláctví kladnou hodnotou, však víckrát za školou nebyli a jedinci, co mají zkušenosti s kouřením a alkoholem nejsou totožní.

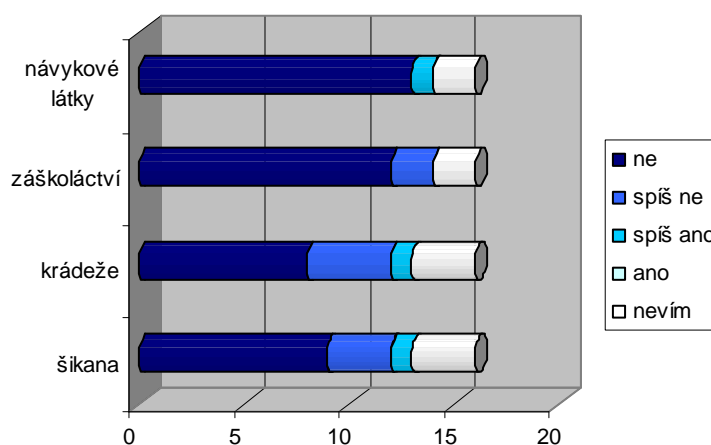
Z pohledu vyučujícího je třída také brána jako bezproblémová. Objevilo se zneužívání e-mailových adres, jelikož děti znaly navzájem svá hesla, ale tento jev se údajně vyřešil bez obtíží.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 4.ročník ZŠ Horka-Domky

Třebíč:

4.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	9	8	12	13
spíš ne	3	4	2	0
spíš ano	1	1	0	1
ano	0	0	0	0
nevím	3	3	2	2

výskyt SPJ 4.třída

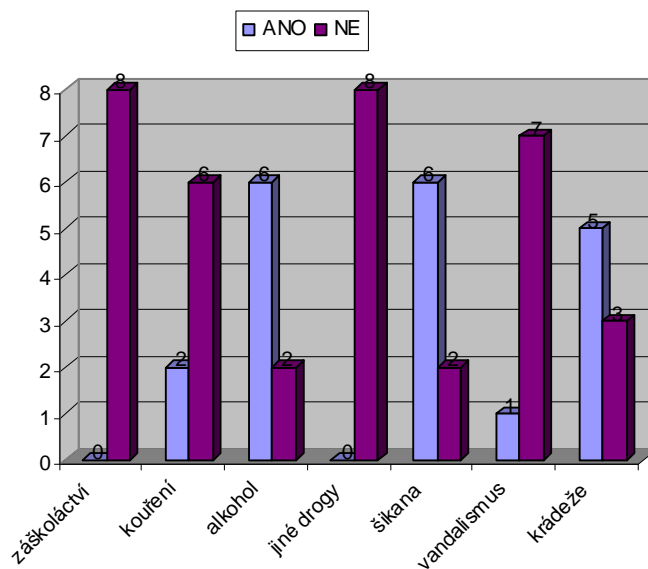

Opět se zde zaměříme na oblast šikany, podle grafu několik dotazovaných při odpovědi váhalo (56,25% NE, 18,77% SPÍŠE NE, 6,25% SPÍŠE ANO, 18,75% NEVÍ). Podobné hodnoty se objevují i u grafu sledující výskyt krádeže (50% NE, 25% SPÍŠE NE, 6,25% SPÍŠE ANO, 18,75% NEVÍ). Jednoznačnou odpověď ANO sice nikdo neoznačil, ale podle ostatních hodnot, se otázka krádeže ve třídě již řešila. Ostatní hodnoty jevů jsou ve srovnání se šikanou a krádeží zanedbávající.

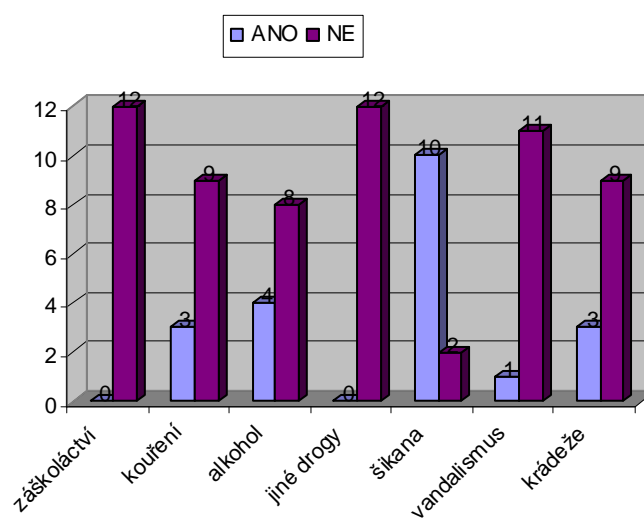
5. třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy

výskyt sociálně patologických jevů 5. třída- dívky

výskyt sociálně patologických jevů 5. třída-chlapci

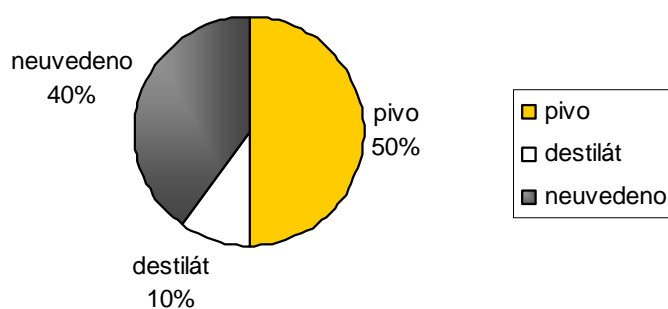

Zde je jednoznačně vidět, jak se hodnoty posouvají do extrémů. Nejvíce nás budou zajímat ty jevy, s nimiž se setkala nadpoloviční většina dotazovaných, prve žáčky 5. třídy ZŠ Horka- Domky. Jde jak o požití alkoholických nápojů (75%), tak o šikana (75%) a krádeže (62,5%). Zajímavé je, že ve srovnání s dotazovanými chlapci mají dívky větší zkušenosti s požitím alkoholických nápojů, u chlapců se jedná o třetinu z celku. Šikana bude ve třídě časté téma, neboť obě skupiny jednoznačně označily, že se již jejím svědkem

staly. Co se týče krádeží, i ta se musela ve třídě řešit, jelikož 25% chlapců označili pozitivní odpověď a celých 82,5% dívek.

Podívejme se ještě na paletu požitých alkoholických nápojů:

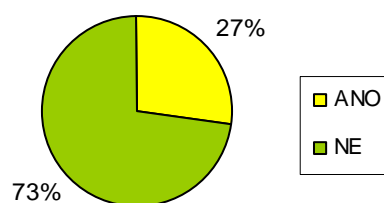
požité alkoholické nápoje

Zde vidíme, že nejčastěji ochutnaným nápojem je pivo. 40% tuto informaci ne doplnilo, za to 10% udalo destilát- rum.

Byl jsi svědkem opakované šikany?

opakovala se šikana

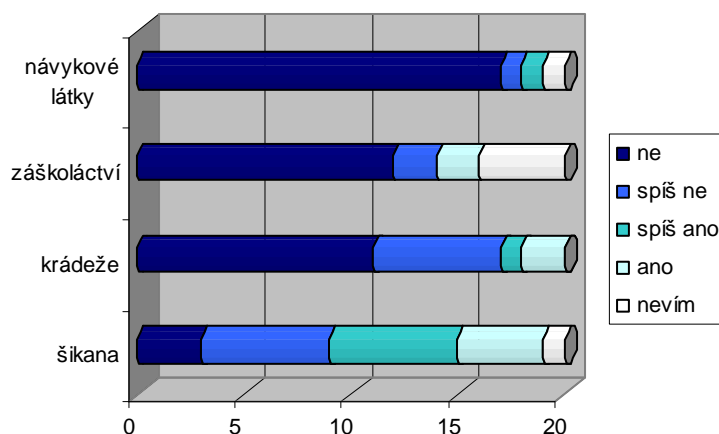

V podotázce, zda se šikana opakovala byl převaha záporných odpovědí, z 73%, 27% si myslelo, že šikana se opakoval.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 5.ročník ZŠ Horka-Domky Třebíč:

5.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	3	11	12	17
spíš ne	6	6	2	1
spíš ano	6	1	0	1
ano	4	2	2	0
nevím	1	0	4	1

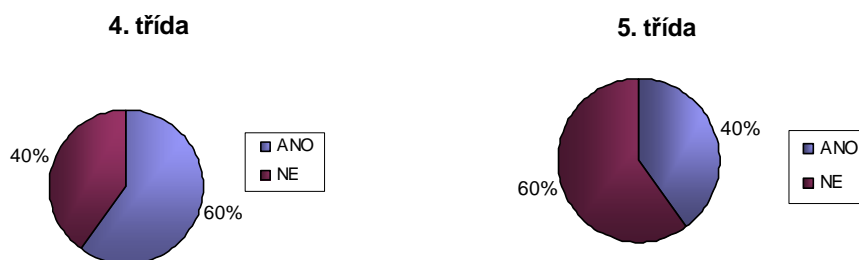
výskyt SPJ 5.třída

Ohromující je graf týkající se šikany. Z něho je evidentní, že ve třídě se šikana vyskytuje její problematika je otevřeně řešena před celou třídou. Grafy sledující výskyt krádeží mají klesavou tendenci směrem k pozitivu, tudíž i tento jev byl ve třídě probírán, jako dostačující mi případně odpověď ANO v zastoupení 10% a SPÍŠE ANO v 5% a vážavá odpověď SPÍŠE NE v 30%. Naopak v záškoláctví a při požití návykových látek jsem evidovala převažující negativní stanoviska.

Zajímavý byl pohled učitele na třídu. Vyučující bez váhání označila jednoznačné ANO, že třídu chápe jako problémovou v oblasti návykových látek. Z toho vyplývá, že nejen že se třída považuje za třídu s výskytem sociálně patologických jevů, ale toto stanovisko také potvrzuje objektivní nadhled pedagoga. Dále potvrzuje, že nejčastějším problémem ve třídě je zvýšená agresivita a vulgarita, konkrétní patologické jevy však nebyly označeny.

Pořádá vaše škola semináře na tuto problematiku?

Na otázku, zda pořádá vaše škola semináře na toto témata, byly odpovědi obou tříd v rozporu. Většina žáků (celých 60%) ze 4.třídy odpověděla kladně, zato v 5. třídě většina 66,67% záporně. Chápu to tak, že četnost preventivních seminářů na tyto problematiky je ještě pro žáky 4. ročníků dostatečná, avšak u žáků starších již ne. V účinnosti preventivních programů se názory obou tříd shodují v potvrzení souhlasu.

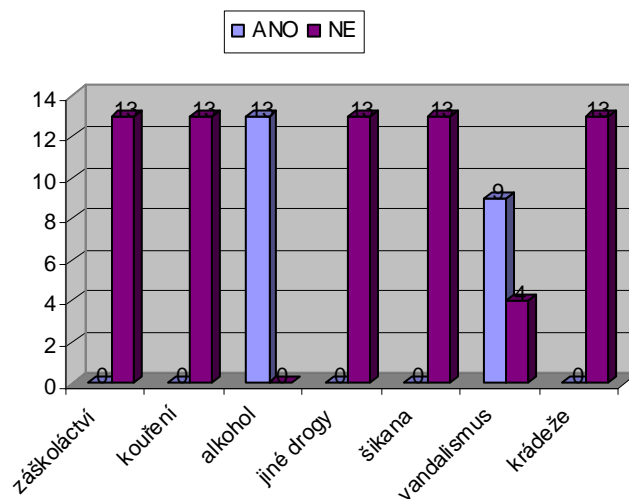
Z dotazníku pro vyučující získávám podstatnější informace. Oba dotazníky pro pedagogy se shodovaly v následujících odpovědích: škola Horka- Domky Třebíč pořádá preventivní programy cca 3x- 4x do roka, z nejčastějších témat převládají šikana a návykové látky, jakou formou jsou realizovány bylo odpověděno besedami, dále ve 4. třídě videoprojekce a v 5. třídě přednáškami. A jak jsem předpokládala vyučující netuší, kým jsou projekty dotovány. Na otázku spolupráce s rodiči, byla opět jednoznačná kladná odpověď.

6.5 ZÁKLADNÍ ŠKOLA MORAVSKÉ BUDĚJOVICE

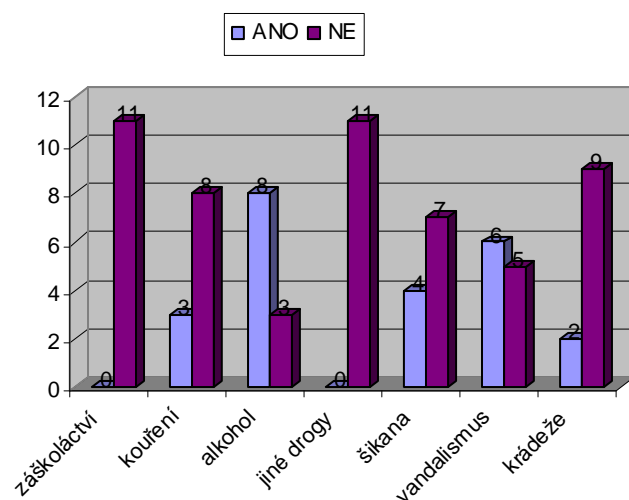
4.třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy

výskyt sociálně patologických jevů 4.ročník- dívky

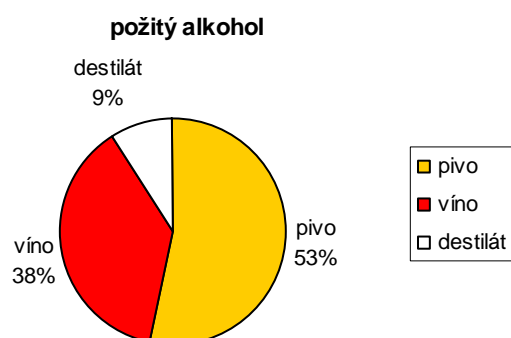
výskyt sociálně patologických jevů 4.třída- chlapci

Základní škola Moravských Budějovicích mě nejvíce překvapila svými zkušenostmi žáků s alkoholickými nápoji. Celých 100% dívek a 72,72% chlapců již ochutnali jeden z alkoholických nápojů. Které to byly ukazuje graf níže. Další zajímavým zjištěním byl výskyt vandalství na škole a jeho podporování. Z dotazovaných, jenž potvrdili poničené dveře na toaletách 13,3%, také toto poškozování podporuje. Je evidentní, že chlapci ze školy Moravské Budějovice mají větší zkušenosti se sociálně

patologickými jevy než dívky. Potvrzuje to i graf monitorující výskyt šikany u chlapců z 36% u dívek 0%. Výskyt kouření (27,27%) a krádeže (18,18%) je téměř srovnatelný, avšak z podotázek v dotazníku bylo patrné, že žáci si jsou vědomy, že se dopouštějí nežádoucího chování. Jeden chlapec, jenž potvrdil poškozené toalety, s tímto jednáním souhlasí, je zřejmé, že se na činnosti taktéž podílí.

Požítý alkoholický nápoj:

Jasně tu vidíme, jaký nápoj byl u žáků 4.ročníku požit. (Pozn.během dotazování měli z této otázky ohromnou legraci, a ačkoli měli pracovat samostatně, viděla jsem jak, žáci přepisují své údaje a dopisují další nápoje, jen aby na ostatní působili dospěle a

nezaostale).

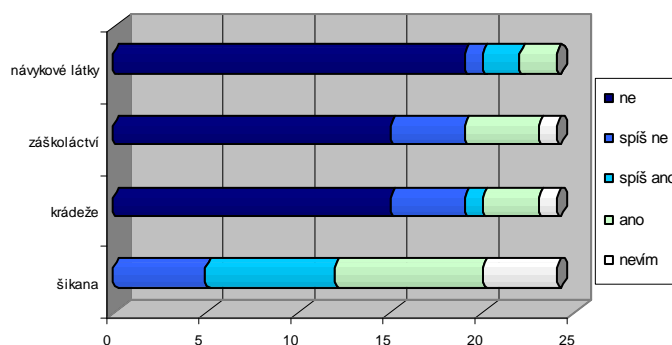
Většinu z konzumovaného alkoholu je pivo (53%), z 38% víno a burčák, z 9% destilát- slivovice a vodka. (pozn. jeden chlapec dokonce poznamenal, v otázce jaké druhy jsi požil: „Všechny!!!“ a hlásil to na celou třídu. Utěšující pro mě bylo, že mladík zřejmě nemá tušení, kolik možných druhů alkoholických nápojů existuje, neboť kdyby je skutečně všechny požil, měl by minimálně zdravotní komplikace.)

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 4.ročník ZŠ Moravské

Budějovice:

4.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	0	15	15	19
spíš ne	5	4	4	1
spíš ano	7	1	0	2
ano	8	3	4	2
nevím	4	1	1	0

názor žáků 4.ročníku na výskyt SPJ ve třídě

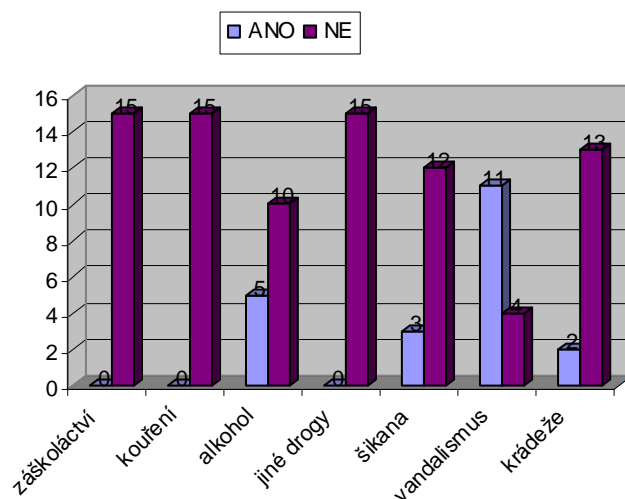
Tento graf znázorňuje, jak se vnímá samotná třída. Zarážející je sloupec hodnotící šikanu. NIKDO neoznačil záporné stanovisko- je tedy jasné, že šikana se musela v této třídě projevit. Z předešlých grafů, kdy na otázku šikany ani jedna z dívek neodpověděla kladně, mohu předpokládat, že obětí byl chlapec. Velkou část tvoří rozhodné stanovisko ANO, u šikany vyšplhalo na 33%, u krádeží na 12,5%, u záškoláctví na 16% a u návykových látek na 17%, což mohu hodnotit jako poměrně vysoký výskyt sociálně patologických jevů.

Tuto domněnku mi potvrdila také vyučující, která označila třídu za třídu s výchovnými problémy. Na první místo ve výskytu sociálně patologických jevů zadala fyzické útoky, dále slovní narážky a agresivní chování, což bývají nevhodné projevy chování chlapců.

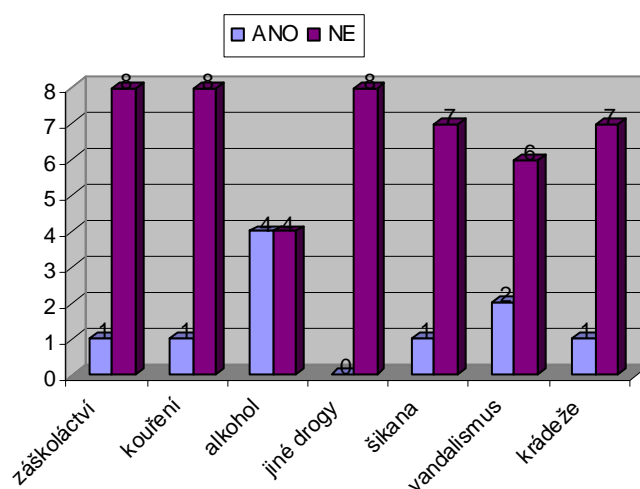
5. třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy:

výskyt sociálně patologických jevů 5.třída- dívky

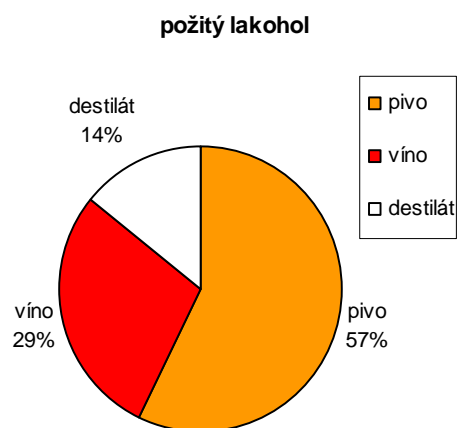

výskyt sociálně patologických jevů 5.třída- chlapci

Při srovnání těchto dvou grafů jednoznačně vyplývá, že žáčky 5. ročníku ZŠ Moravské Budějovice mají v rozpětí sociálně patologických jevů málo zkušeností, zato u nich vystupují poměrně vysoká čísla. Chlapci naopak vyplňují celou škálu možností, avšak v nízkém zastoupení. I zde mají vysoké zkušenosti s alkoholickými nápoji. 64,3% třídy již požilo jeden z níže uvedených alkoholických nápojů. Zajímavý je také pohled na vandalismus, zatímco 73,3% dívek považuje toto chování za nežádoucí a odsuzuje ho, u chlapců je to pouhá čtvrtina.

Požítý alkoholický nápoj:

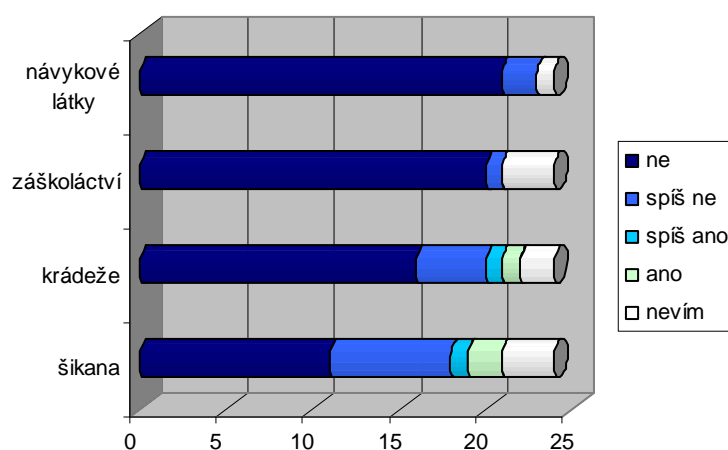

Stejně jako v předešlých ročnících i zde dominuje pivo celými 57%, v závěsu za ním s 29% je víno, vinné stříky a šampaňské, ze 14% jsou to destiláty typu zelená a tequila.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 5.ročník ZŠ Moravské Budějovice:

5.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	11	16	20	21
spíš ne	7	4	1	2
spíš ano	1	1	0	0
ano	2	1	0	0
nevím	3	2	3	1

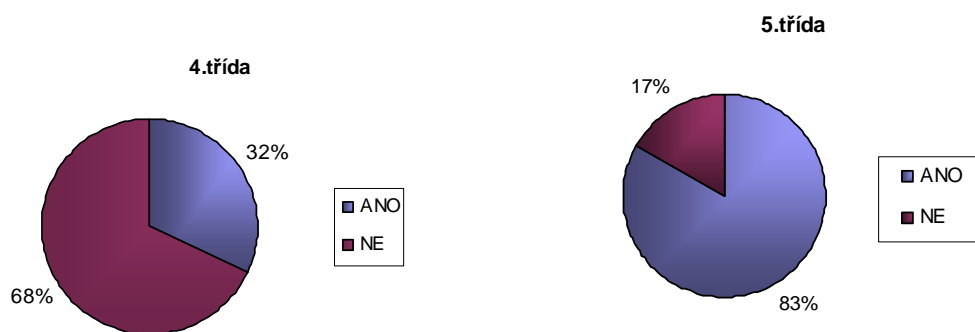
názor žáků 5.ročníku na výskyt SPJ ve třídě

Třída se z celkového pohledu hodnotí jako bezproblémová. Názory trochu kolísaly v oblasti šikany, ale přesto převládá negativní stanovisko.

Stejně tak hodnotí třídu i vyučující. Z nabídky možností nevybrala žádnou nabízenou, jen dodala poznámku o pomlouvání.

Pořádá vaše škola přednášky k těmto tématům?

Dotazovaní žáci ze 4. ročníku si však nejsou vědomy žádných přednášek či besed na tato témata. Na tuto otázku odpovědělo 68% NE. Zřejmě je v rámci výuky nepovažují za skutečné preventivní programy. V 5. ročníku je odpověď na tuto otázku z 83% ANO.

Preventivní programy pořádá škola 2-3 do roka. Z dotazníků obou vyučujících vyplývá, že se zdají být dostatečná a kvalitní. Financují se z vlastních zdrojů. Pořádají se besedou, videoprojekcí, dramatizací a hrou.

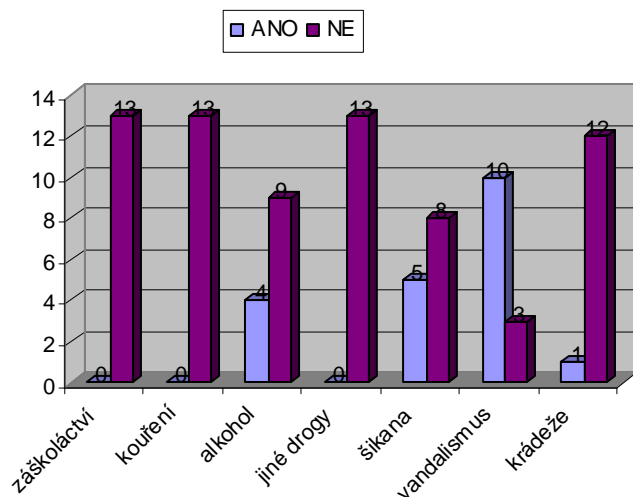
Jejich účinnost je ve 4.třídě ověřena rozhovorem, dotazníkem a „komunitním kruhem“, v 5. třídě pouze rozhovorem. Na otázku, zda škola spolupracuje s rodiči, byla jednoznačná kladná odpověď.

6.6 ZÁKLADNÍ ŠKOLA KAPITÁNA JAROŠE, TŘEBÍČ

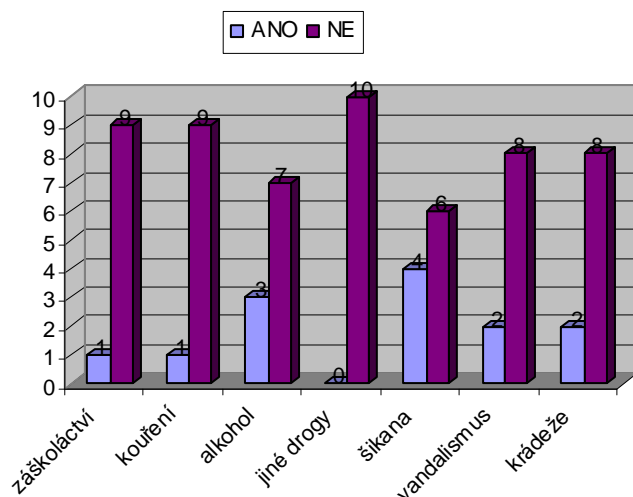
4.třída

Osobní zkušenosti žáků s konkrétními sociálně patologickými jevy

výskyt sociálně patologických jevů 4.třída-dívky

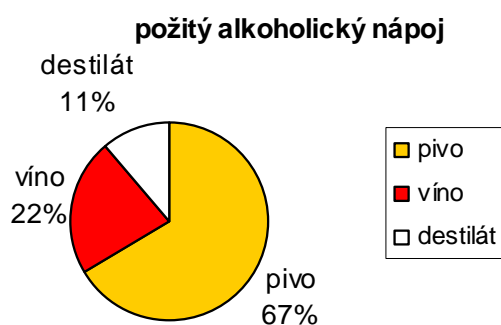

výskyt sociálně patologických jevů 4.třída- chlapci

Ve 4. třídě ZŠ kpt. Jaroše má 30,5% žáků zkušenost z alkoholickým nápojem, jakým ukazuje graf níže. 39% žáků se domnívá, že se stalo svědkem šikany, jedna žačka dokládá, že se šikana opakovala. 76% dívek chápe poničení dveří na toaletách za vandalství, u chlapců je to čtvrtina. Žák, jenž má zkušenost se záškoláctvím, není tentýž jako ten, co má zkušenosti s kouřením a v oblasti krádeže oba žáci souhlasí, že chování není správné.

požitý alkoholický nápoj:

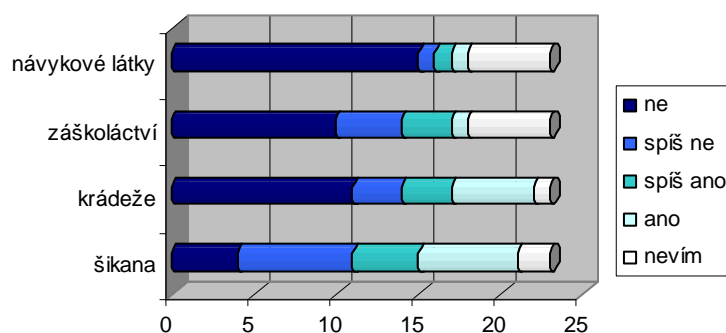
Nejčastěji ochutnaným nápojem je pivo- 67%, víno 22%, destilát 11%- vodka. (pozn. vtipné bylo, když mi jeden žák odevzdával dotazník a v zápětí ho chtěl vrátit, vyhověla jsem mu a následně viděla, jakou změnu udělal. V otázce ptající se na

požitá alkoholu změnil ANO na NE a níže psaný burčák přeškrtnal natolik, aby slovo nebylo čitelné).

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 4.ročník ZŠ kpt. Jaroše:

4.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	4	11	10	15
spíš ne	7	3	4	1
spíš ano	4	3	3	1
ano	6	5	1	1
nevím	2	1	5	5

názor žáků 4.ročníků na výskyt SPJ ve třídě

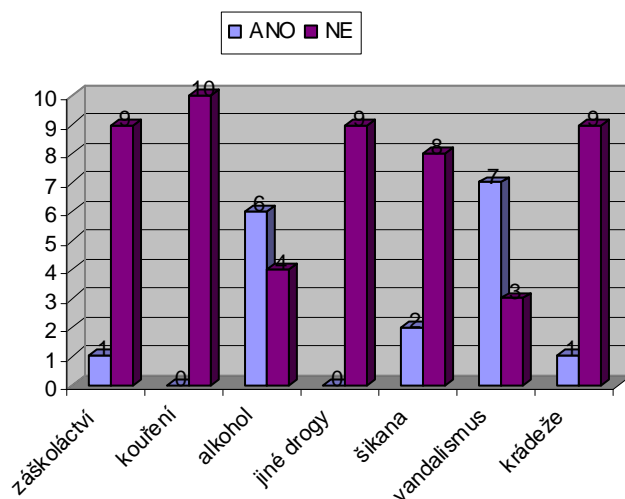
Je evidentní, že žáci 4.ročníků ZŠ kpt. Jaroše se navzájem hodnotí jako nezkušení v oblasti návykových látek. Podezřelý je jev dotazující se na možnost krádeží ve třídě, jednoznačně ji potvrdilo 21,7% žáků a žaček. Stěžejní místo zde má šikana. Názory na její výskyt se rozdělily do celé škály nabídek odpovědí, přičemž všechny mají shodnou hodnotu, z které nelze vydedukovat jednoznačné stanovisko.

Vyučující tuto třídu hodnotí pozitivně, mezi nejčastěji řešené problémy patří záškoláctví, čemuž graf odpovídá, neboť NE je zastoupeno 43,5%, SPÍŠE NE 17,4%, SPÍŠE ANO 13,1%, ANO 4,3%, 21,7% NEVÍ, dále uvádí kouření a vandalismus. Což si trochu protirečí, jelikož žáci si myslí, že více setkávají s krádežemi- graf říká 47,8% NE, SPÍŠE NE A SPÍŠE ANO po 13,1%, ANO zastupuje 21,8% a žádné stanovisko zaujalo 4,1%

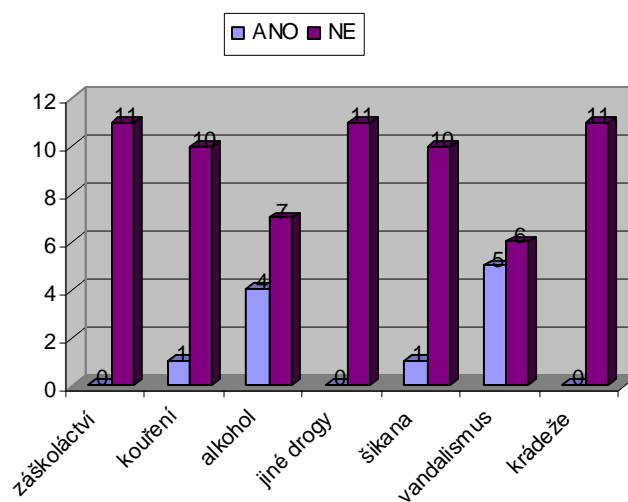
5.třída

Osobní zkušenosti žáků 5.ročníků s konkrétními sociálně patologickými jevy:

výskyt sociálně patologických jevů 5.třída- dívky

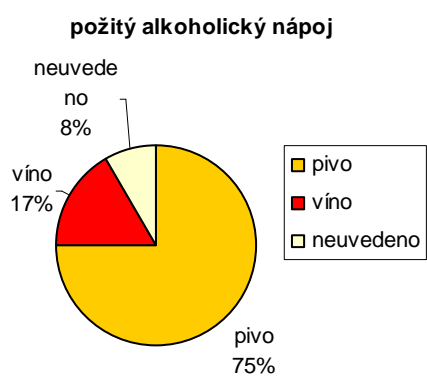

výskyt sociálně patologických jevů 5.třída- chlapci

U žáků 5.ročníku ZŠ kpt. Jaroše se opět zaměříme na výskyt zkušeností s alkoholickými nápoji. Je to téměř 50% žáků, co už ochutnalo pivo, víno či jiný alkoholický nápoj. Dívky ze 70% hodnotí dveře na toaletách jako poničené a s tímto jednáním všechny nesouhlasí. Pro doplnění chci upřesnit, že dívka mající zkušenost s krádeží není tatáž, co byla za školou. Chlapci procentuálně mají daleko méně zkušeností se sociálně patologickými jevy než dívky.

požitá alkoholický nápoj:

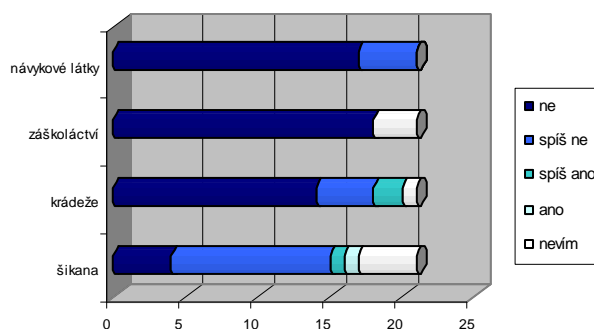
Třičtvrtě žáků 5.ročníků kpt. Jaroše ochutnalo pivo, což se nejvyšší podíl ve srovnání s ostatními třídami a školami. Pivo dominuje na úkor vína a vinných nápojů, ty mají 17%, a zbytek neuvvedl druhy nápojů.

Názor žáků na výskyt sociálně patologických jevů ve třídě- 5.ročník ZŠ kpt. Jaroše

Třebíč:

5.ročník	šikana	krádeže	záškoláctví	návykové látky
ne	4	14	18	17
spíš ne	11	4	0	4
spíš ano	1	2	0	0
ano	1	0	0	0
nevím	4	1	3	0

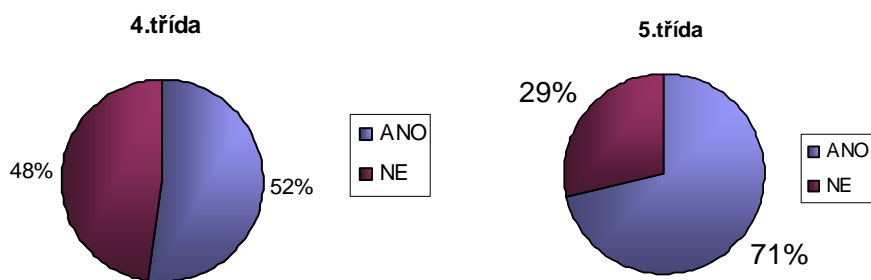
názor žáků 5.ročníku na výskyt SPJ ve třídě

Třída se posuzuje jako relativně bezproblémová. Názory kolísají v oblasti šikany, 52,3% zvolilo odpověď SPÍŠE NE- je zřejmě, že určité projevy šikany se ve třídě objevily, avšak nebyly natolik závažné, aby byly jednoznačně hodnoceny jako skutečná šikana. Jednoznačné tendence mají oblasti návykových látek a záškoláctví. V oblasti šikany několik jedinců váhalo (NE 19%, SPÍŠE NE 52%, SPÍŠE ANO 5%. ANO 5%, NEVÍ 19%). Výskyt krádeží je zde také pravděpodobný (NE 66,6%, SPÍŠE NE 19%, SPÍŠE ANO 9,4%, NEVÍ 5%)

Samotná vyučující považuje třídu relativně bez výchovných problémů- časté jsou pouze vulgární slova.

Pořádá vaše škola přednášky na tato témata?

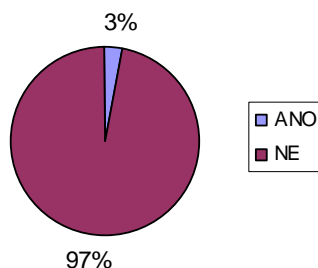

Co se týče preventivních programů, kantorka ze 4.třídy popsala, že jejich realizace je prováděná 10x do roka (což mi připadá nepravděpodobné), druhá vyučující mi toto hledisko objasňuje, že průběžně spolupracují s komunálním sdružením Střed, Policií, aj. Preventivní programy jako takové škola pořádá 3x do roka. Obě potvrdily financování z vlastních zdrojů, avšak liší se v názorech na jejich dostatečnou realizaci (4.ročník ANO, 5. ročník NE). Shodují se také v nejčastější tématicke- šikaně a ve formě- besedy. Jejich účinnost si ověřují rozhovorem, v 5.ročníků také psanou reflexí. Obě dosvědčily spolupráci z rodiči.

6.7 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

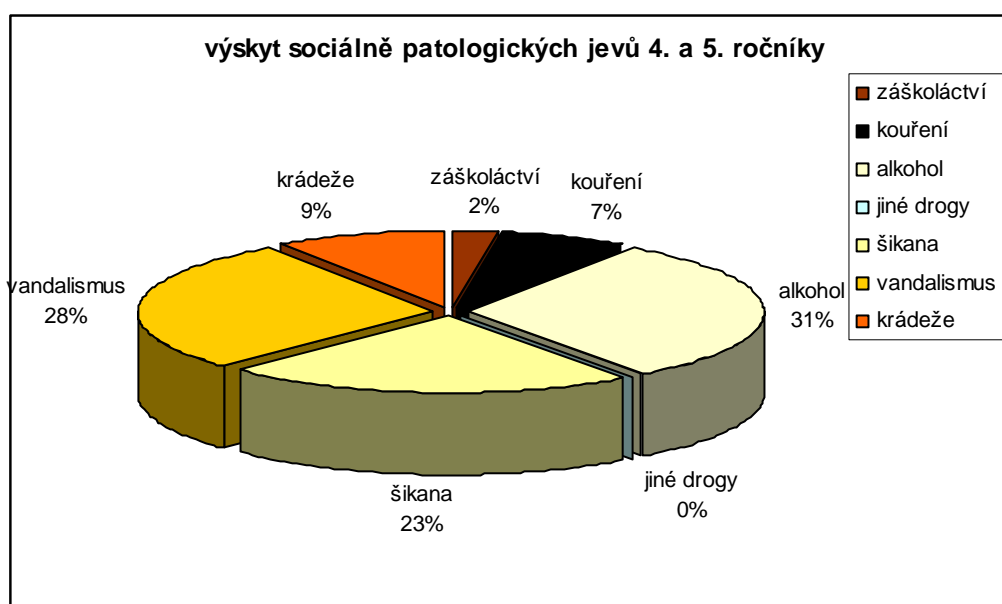
1. Jaká je frekvence výskytu sociálně patologických jevů na 1. stupni základních škola?

zkušenosti se SPJ 4. a 5. ročník

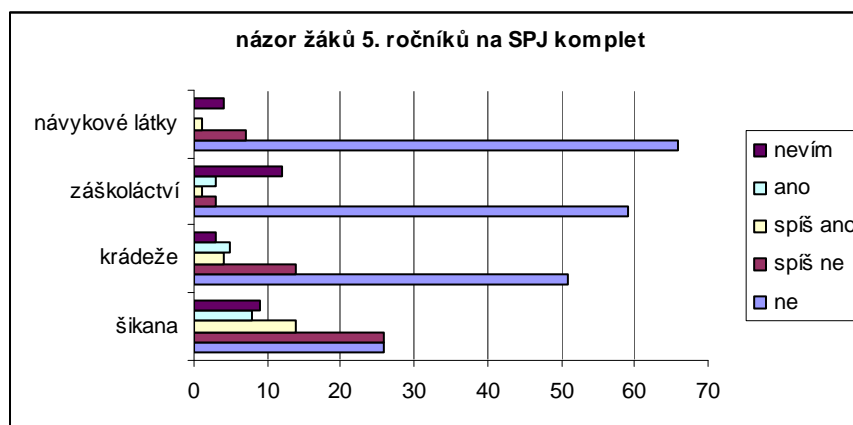
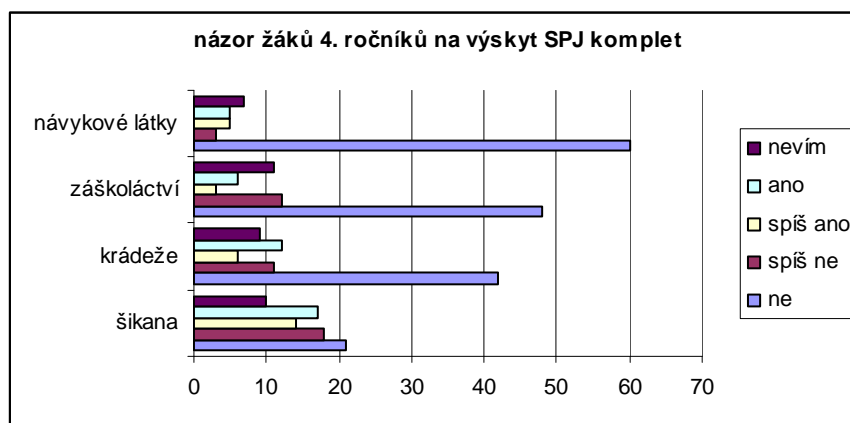
4.+5.ročník	ANO	NE
záškoláctví	5	153
kouření	14	146
alkohol	62	96
jiné drogy	0	156
šikana	46	111
vandalismus	57	100
krádeže	19	138
odpovědí	18,4%	81,6%

Výskyt sociálně patologických jevů na 1. stupni základních škol je nízký, jak jsem předpokládala. Z celkového počtu respondentů (158) potvrdilo pouhých 18,4% zkušenost s některým z fenoménů, ostatních 81,6% žáků se s žádným sociálně patologickým jevem nesetkalo. Nejčastější zkušenosti jsou s alkoholem (31%), šikanou (23%) a vandalismem (28%). Nikdo z dotazovaných nemá žádné zkušenosti s jinou drogou než je alkohol či tabák.

2. Jak vnímají nežádoucí chování samotní žáci?

V obou případech zřetelně převládá negativní stanovisko, tudíž žáci se nepovažují za děti s výchovnými problémy, ačkoli se mezi nimi najdou jedinci, kteří již mají určité zkušenosti, z celkového pohledu se jednoznačně hodnotí jako bezproblémoví. Rozkol nastává až při pohledu na šikana, z této oblasti mají žáci daleko více zkušenosti, než s kterékoli jině.

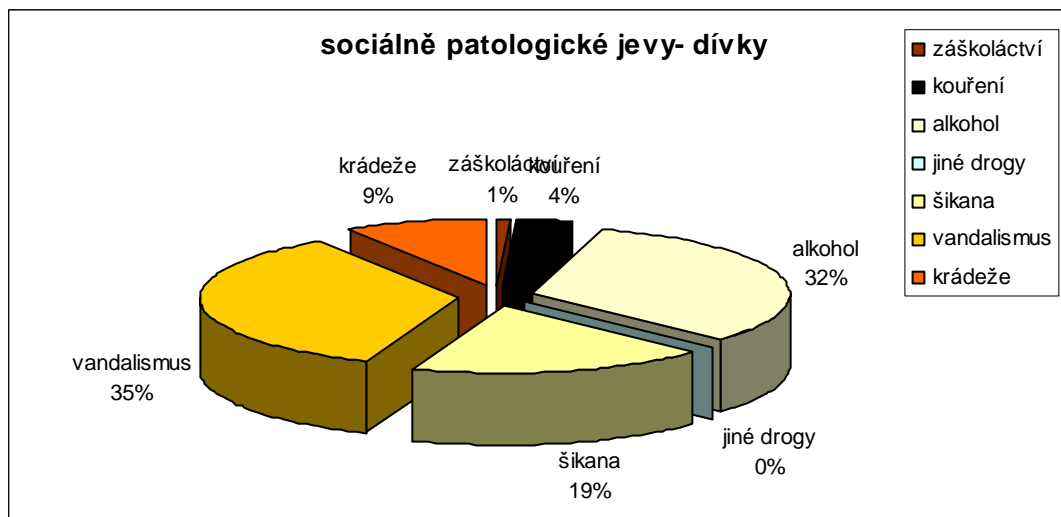

3. Má pohlaví či věk vliv na výskyt sociálně patologických jevů?

a) pohlaví:

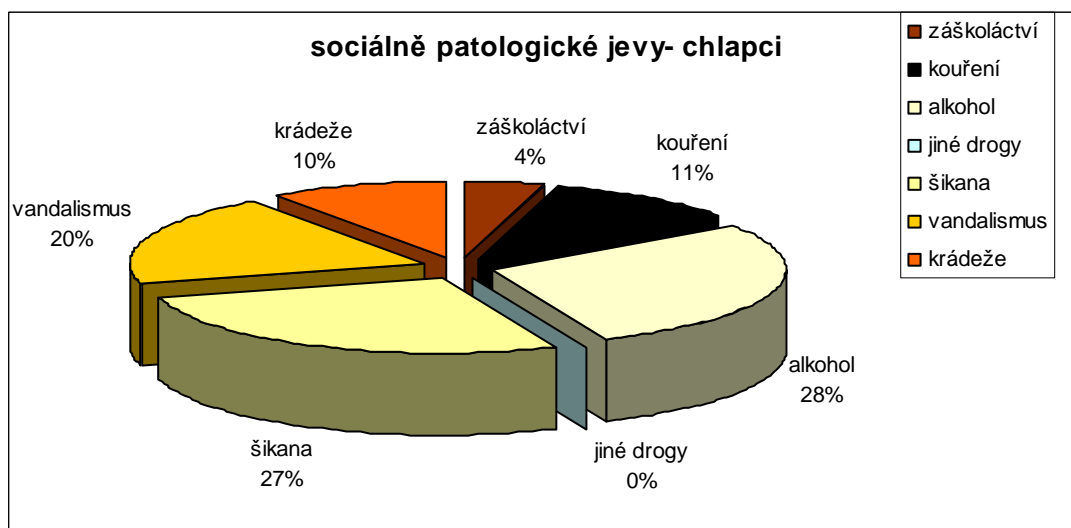
Dívky bylo dotazovaných celkem 82, z toho 19,30% již se s jedním z fenoménů setkalo, 80,70% nikoli.

Nejvíce odsuzují vandalství (35%), dále mají zkušenosti s alkoholem (32%) a šikanou (19%).

Chlapců bylo celkem 76, z toho 17,40% má zkušenosti se sociálně patologickým jevem, 82,60% nikoli.

Nejvíce zkušeností mají s alkoholickými nápoji (28%), šikanou (27%) a vandalství (20%). Chlapci mají daleko více zkušeností s kouřením než dívky.

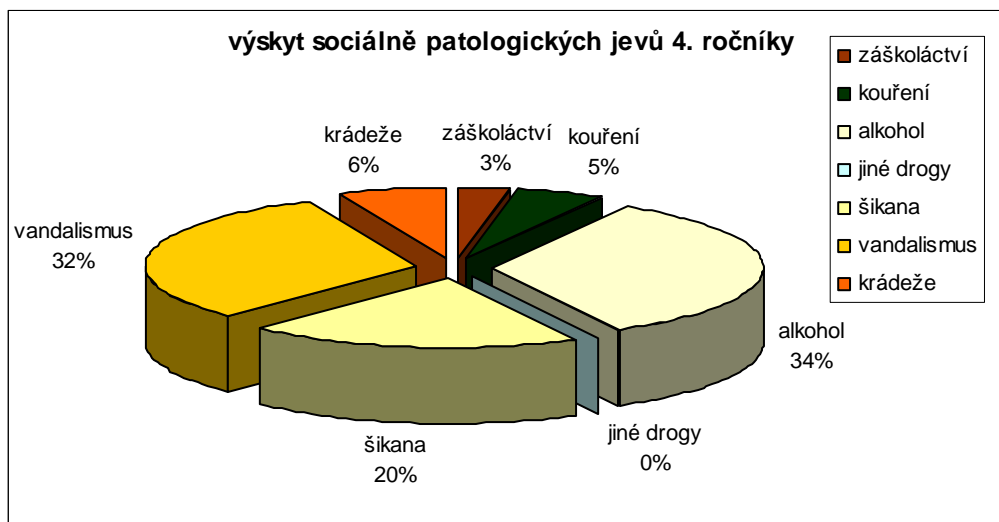

Potěšující bylo, že nikdo nemá žádné zkušenosti jinou drogou než je tabák a alkohol.

b) věk:

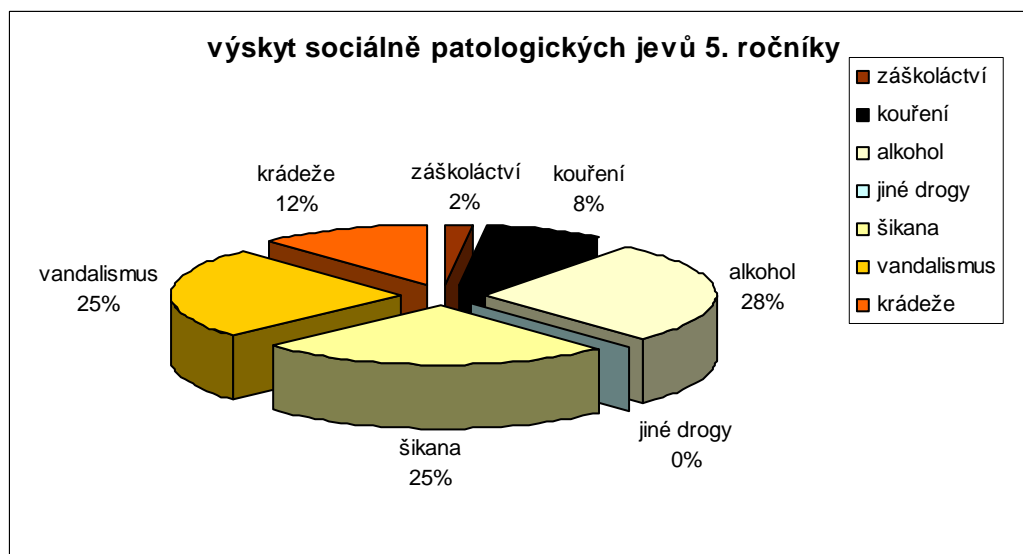
Respondentů ze **4. ročníků** bylo 81, z toho 16,70% má zkušenosti se sociálně patologickými jevy, 83,30% nikoli.

Dominuje alkohol 34%, vandalství (32%), šikana (20%).

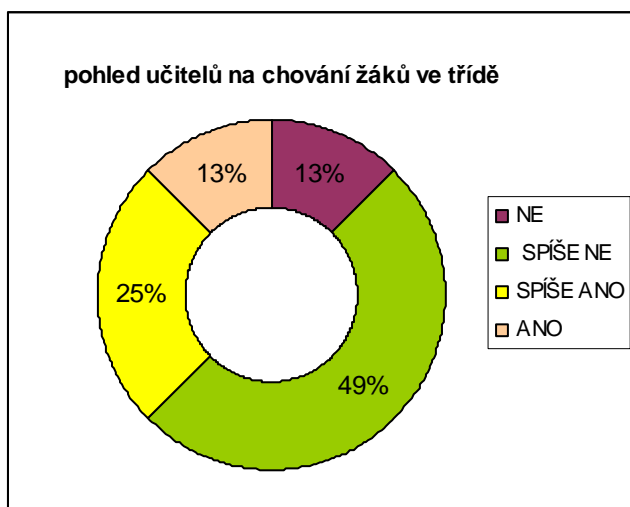

Respondentů z **5. ročníků** bylo 77, z toho 20,20% má se již s jedním z fenoménu setkala, 79,80% nikoli.

Stěžejně alkohol (28%), šikana a vandalismus po 25%. Procentuální podíl těchto fenoménů se snižuje na úkor ostatních jevů, kde starší žáci získávají více zkušeností.

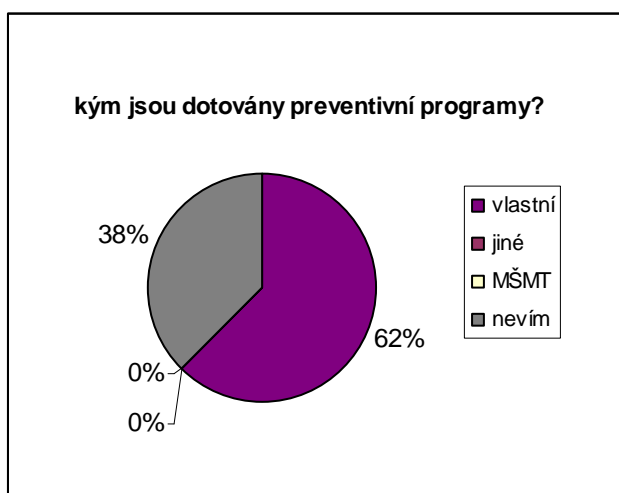
4. Jak četný je výskyt sociálně patologických jevů z pohledu učitele?

Většina kantorek, tj. 49%, chápala své třídy jako téměř bez konfliktní. Extrémní stanoviska ANO/NE měla stejně hodnotná zastoupení, po 13%.

5. Jak jsou realizovány preventivní programy na daných školách?

a) kým jsou dotovány:

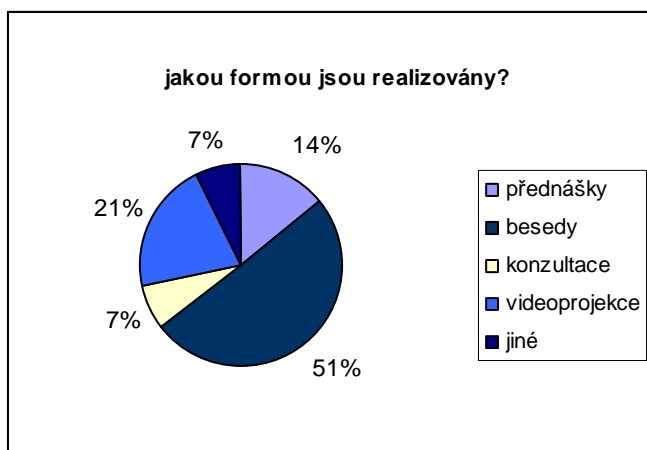
Zde se z možností odpovědí dotazované rozdělili do dvou, a to dotované z vlastních finančních zdrojů (62%) nebo že neví, kým jsou dotovány (38%).

b) jaká tematika:

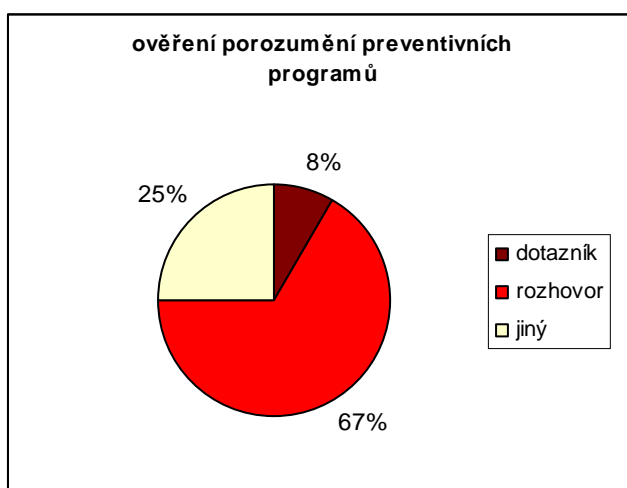
V otázce ptající se na převládající tematiku má největší zastoupení šikana (55%), návykové látky (36%) a z 9% byla označena delikvence.

c) jakou formou:

Formy jsou v tomto směru různorodé. Přednostně jsou to besedy (51%), dále videoprojekce (21%), 14% představují přednášky, po 7% konzultace a jiné formy, jako například hry a dramatizace.

d) jak jsou ověřována jejich porozumění?

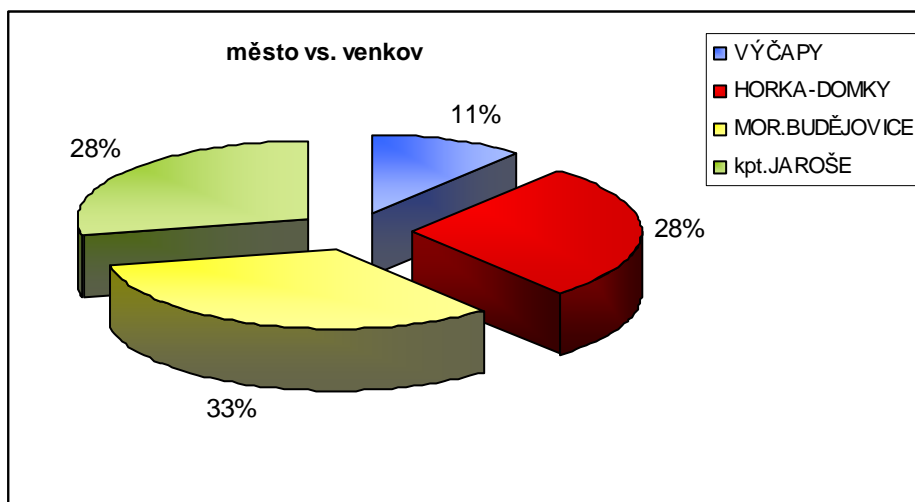

Ověřování jejich pochopení se formou rozhovorů (67%), 8% dotazníky, z 25% jsou to jiné formy, např. reflexe a debata.

6. Spolupracují školy s rodiči?

100% ANO

7. Mají více zkušeností se sociálně patologickými jevy žáci s městských škol než ze škol vesnických?

Nejvíce zkušeností se sociálně patologickými jevy má škola z maloměsta 33%, zcela shodné je zastoupení obou škol městských po 28% a nejméně 11% má škola vesnická.

Z toho plyne, že žáci z měst sice mohou mít stejně vysoké zkušenosti se sociálně patologickými jevy, ale na rozdíl od žáků z malého města mají daleko více možností pro vyplnění svého volného času. Jsou v tomto směru více kreativní a svobodnější. Maloměstští žáci nemají tak pestrou paletu možných aktivit a tak tráví svůj volný čas zkoušením neznámých a zakázaných věcí. Žáci z vesnic jsou považováni za samostatnou komunitu poutanou převážně na hospodářství a zemědělství.

6.8 VERIFIKACE/ FALSIFIKACE PŘEDPOKLADŮ

1. Předpokládám, že frekvence sociálně patologických jevů na základních školách je minimální.

POTVRZENO, kladné odpovědi v rámci zkušeností se sociálně patologickými jevy se objevily pouze ve 3% v celkového součtu, což je velice nízká hodnota. Nejčastější zkušenosti jsou s alkoholem (31%), šikanou (23%) a vandalismem (28%).

2. Předpokládám, že samotní žáci chápou chování vrstevníků jako relativně bezproblémové.

POTVRZENO, z předchozích údajů je evidentní, že převládají negativní stanoviska při vzájemném posuzování výskytu patologií v třídách.

3. Předpokládám, že pohlaví i věk má vliv na výskyt sociálně patologických jevů.

Věk v tomto rozmezí nehraje roli avšak pohlaví ano, a to tak, že více zkušeností se sociálně patologickým jevy mají chlapci.

ČÁSTEČNĚ POTVRZENO, žáci vyšších ročníků mají více zkušeností se sociálně patologickými jevy, ale u pohlaví je to právě naopak- dívky mají více zkušeností než chlapci

4. Předpokládám, že vyučující bude striktnější v názoru na výskyt nežádoucího chování ve třídě?

VYVPRÁCENO, vyučující pohlíží na žáky relativně podobně jako samotní žáci na sebe.

5. Předpokládám, že většina vyučujících netuší, kým jsou preventivní programy dotovány, dále že nejčastější řešená otázka je šikana a návykové látky, že nejčastější formou je přednáška a že jejich účinnosti jsou ověřovány rozhovorem.

ČÁSTEČNĚ POTVRZENO, většina vyučujících ví, kým jsou preventivní programy dotovány, nejčastěji řešená otázky je šikana, po ní návykové látky, nejčastější forma jsou besedy a účinnost je ověřována rozhovorem.

6. Předpokládám, že škola spolupracuje s rodiči.

POTVRZENO.

7. Předpokládám, že žáci z městských škol budou v rámci sociálně patologických jevů zkušenější než žáci z maloměst a vesnic.

ČÁSTEČNĚ POTVRZENO, nejvíce zkušeností mají žáci z malého města, poté žáci z velkoměst a nakonec žáci z vesnických škol.

6.9 ZHODNOCENÍ VÝZKUMU

Výzkumu se účastnilo celkem 158 respondentů prvního stupně základních škol z různých lokalit. Na základě toho vzorku jsem posbírala data, která měla odhalit, jak četné jsou sociální patologie mezi dětmi mladšího školního věku a jak je samy děti vnímají. Mé výsledky nejsou však tak katastrofální, jak ukazují odborníci. Jsou však alarmující!

Mé předpoklady byly z 42% potvrzeny, 42% částečně potvrzeny a 16% vyvráceny. Velice mě překvapilo, že zkušeností s nežádoucím chováním mají více dívky než chlapci. Ale ještě větší překvapení přišlo při závěrečném srovnávání škol, kdy jasně dominovala maloměstská škola. Je evidentní, že školy vesnické nemají k těmto jednáním sklony a školy městské na druhou stranu zastávají různá opatření, aby se tyto jevy eliminovaly.

Pokud mám zhodnotit výsledky mého výzkumu s výsledky autorů zabývajících se touto tematikou, v určitých bodech se shodovaly. Nešpor uvádí, že děti se do styku s konzumací alkoholu dostávají již okolo 7 či 8 roku. (Nešpor 2001). Dále uvádí, že 85,5% jedenáctiletých chlapců již pilo alkohol a dívek 80, 2% (Nešpor, 1998). Co se týče kouření, podle průzkumu ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách – Csémy, Bejčková, Sadílek, Sovinová, v r. 2006) mají děti zkušenosti s kouřením od 11 let. ESPAD však do svých výzkumů řadí i žáky staršího školního věku a dospívající, proto by bylo srovnávání neadekvátní.

6.10 ZÁVĚR

Křivka zkušeností se sociálně patologickými jevy se objevuje již u dětí mladšího školního věku a míra jejich tolerance klesá. Děti nejsou schopné tyto hodnoty objektivně posoudit. Během socializace na ně působí nepřehledné množství vlivů a jelikož nemají vytvořeny správné životní návyky, mohou těmto vlivům snadno podlehnout. Je tedy nutné učinit vhodná opatření, která zabrání šíření těchto fenoménů a které navedou mládež správným směrem. Je potřeba přeorientování celou společnost, aby se dětem nepodobily nevhodné obrazy a děti si tak neutvářely nepatřičné postoje a hodnoty. Na základě primárně vytvořených hodnot se totiž buduje celá struktura osobnosti a jedinec se rozvíjí do takového obrazu, jaký mu je předkládán a považován za normální.

Záměrem výzkumu nebylo jen poukázat na fakt, že mladá společnost se dopouští nevhodného chování, ale upozornit, že s postupem času se věková hranice dětí a zkušeností se sociálně patologickými jevy snižuje. To, čeho se dříve dopouštěli adolescenti, dnes beze studu provádí děti mladšího školního věku. Protože, kdybychom tentýž výzkum prováděli před deseti lety, získáme jiné hodnoty než dnes a naopak, pokud bychom tentýž test realizovali za deset let, získáme opět jiné parametry s klesající tendencí tolerance. Rodiče často hledají příčiny ve škole a školních ústavech, odsuzují je za nedostatečně vedenou kázeň, neboť tady tráví děti většinu svého aktivního času, ale příčinou je i rodina, která je prvotní skupinou, jenž dítěti předává určité postoje a hodnoty.

Je třeba dítě naučit si uvědomit, že zdraví je jen jedno a je důležité si ho chránit a neškodit mu. A čím dříve si tuto hodnotu uvědomí, tím lépe. Proto je žádoucí začínat s prevencí již v útlém věku. Malé děti jsou tvárné a učenlivé, proto je dobré začít s prevencí již v mateřských školách v podobě například pohádek. Musíme se snažit dítěti rozšířit obzor ve volbě volnočasových aktivit, navodit mu správný výchovný směr a upozornit ho na všechny nepříznivé okolnosti, jenž mohou nastat v důsledku nežádoucího chování. Vždyť tím škodí nejen celé společnosti, ale hlavně sobě! Dítě si musí umět vážit sebe samého, tím bude milovat nejen sebe a také okolní prostředí a všechny kolem.

„Když už člověk jednou je, tak má koukat, aby byl. A když kouká, aby byl a je, tak má být to, co je a nemá být to, co není, jak tomu v mnoha případech je.“

Jan Werich

7 POUŽITÁ LITERATURA

- JEDLIČKA, R., KOŤA J.: *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum UK, 1998, 170 s. ISBN 80-7184-555-8
- Vaničková, E.: *Dětská prostituce*, 2., doplňkové a aktualizované vydání. Praha : Grada, 2007, 141 s. ISBN 978-80-247-2218-4
- VESECKÁ, R.: *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha : Linde, 2009, 124 s. ISBN 978-80-7201-772-0
- NEŠPOR, K.: *Jak přestat brát (drogy): svépomocná příručka*. Praha : Sportpropag, 1997, 134 s.
- VANÍČKOVÁ, E.: *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha : Úřad vlády ČR, 2009, 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8
- Sociologické pojmosloví: *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. 2. upravené vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997., 116 s. ISBN 80-85850-03-6
- HRČKA, M.: *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001, 302 s. ISBN 80-85850-68-0
- MUNKOVÁ, G.: *Sociální deviace : (přehled sociologických teorií)*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2001, 134 s. ISBN 80-246-0279-2
- DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha : Karolinum ; Univerzita Karlova, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7
- RIESEL, P.: *Lesk a bída drog : praktická příručka pro mládež, rodiče a pedagogy*, Olomouc : Votobia, 1999, 94 s. ISBN 80-7198-348-9
- BEDNAŘOVA, Z.: *Sociální práce na ulici : streetwork*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2000, 102 s. ISBN 80-7239-048-1
- Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1. vyd. Praha : Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0
- NEŠPOR, K.: *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a na středních školách : příručka pro pedagogy*. Praha : Sportpropag, 1996, 156 s
- BOURCET, S.: *Šikana ve škole, na ulici, doma : jak bránit své dítě-- : praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Praha : Albatros, 2006, 71 s. ISBN 80-00-01552-8

SPURNÝ, J.: *Psychologie násilí : O psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. 1. vyd. Praha : Eurounion, 1996, 134 s. ISBN 80-85858-30-4

NEŠPOR, K.: *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, 157 s. ISBN 80-7178-515-6

NEŠPOR, K.: *Alkohol, drogy a vaše děti : jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha : Sportpropag, 1993, 144 s.

NEŠPOR, K.: *Jak zůstat fit a předejít závislostem : [náměty pro rodiče, učitele a vychovatele, inspirace pro děti a dospívající]*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999, 112 s. ISBN 80-7178-299-8

ORTNER, G.: *Pohádky radí školákům : příběhy o konfliktech, strachu a nejistotách, ale také informace a rady pro rodiče dětí od 6 do 10 let*. 1. vyd. Praha : Knižní klub, 1999, 142 s. ISBN 80-7176-900-2

NEŠPOR, K.: *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami : pro rodiče a pedagogy*. 2. rozšířené vyd. Praha : Státní zdravotní ústav, 1997, 55 s. ISBN 80-7071-050-0

Pedagogové proti drogám : program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školských zařízeních. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1999, 44 s.

ROTGERS, F.: *Léčba drogových závislostí*. 1.vyd. Praha : Grada, 1999, 260 s. ISBN 80-7169-836-9

HRONCOVÁ, J.: *Sociální patológia*. 1.vyd., Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, ISBN 80-8083-223-4

VYKOPALOVÁ, H.: *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd.. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.

DALŠÍ ZDROJE:

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

<http://www.vycapy.com/>

<http://www.zsvaclav.cz/uvod>

8 PŘÍLOHA

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY:

Tento dotazník neslouží jako vědomostní test, není zde tedy žádná správná ani špatná odpověď. Zakroužkuj, prosím, odpověď, která ti je nejbližší.

Dotazník je anonymní, proto se **nepodepisuj!**

1) Jsi: DĚVČE	CHLAPEC			
2) Třída:	věk:			
3) Už jsi byl/a někdy za školou?	ANO	NE		
Pokud ano, chodíš za školu opakovaně? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO		NE	
4) Už jsi někdy:				
a) Zkusil/a kouřit?	ANO	NE		
Pokud ano, kouříš od té doby opakovaně? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO	NE		
b) Požil/a alkoholický nápoj:	ANO	NE		
Pokud ano, jaký (pokud ne, nevyplňuj!) :				
c) Požil/a drogu či jinou návykovou látku:	ANO	NE		
Pokud ano, jakou (pokud ne, nevyplňuj!) :				
5) Byl/a jsi někdy ve vaší třídě svědkem šikany?	ANO	NE		
Pokud ano, opakovala se šikana vícekrát? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO		NE	
6) Jsou dveře na toaletách vaší školy počmárané či poškozené?	ANO	NE		
Pokud ano, souhlasíš s takovým chováním? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO	NE		
7) Ukradl/a jsi někdy něco?	ANO	NE		
Pokud ano, považoval jsi to za špatné? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO	NE		
8) Myslíš, že váš učitel (učitelka) často řeší ve vaší třídě problémy s šikanou?				
NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO	NEVÍM
9) Myslíš, že váš učitel (učitelka) často řeší ve vaší třídě problémy s krádežemi?				
NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO	NEVÍM
10) Myslíš, že váš učitel (učitelka) často řeší ve vaší třídě problémy se záškoláctvím?				
NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO	NEVÍM
11) Myslíš, že váš učitel (učitelka) často řeší ve vaší třídě problémy s kouřením a požíváním alkoholu?				
NE	SPÍŠE NE	SPÍŠE ANO	ANO	NEVÍM
12) Pořádá vaše škola přednášky a besedy na tyto témata?	ANO	NE		
Pokud ano, myslíš si, že jsou užitečné? (pokud ne, nevyplňuj!)	ANO		NE	

DOTAZNÍK PRO VYUČUJÍCÍ:

1. Domníváte se, že ve Vaší třídě často řešíte výchovné problémy?

NE SPÍŠE NE NEVÍM SPÍŠE ANO ANO

2. Jaký fenomén se ve Vaší třídě vyskytuje nejčastěji? (Z nabídky vypište tři nejčastější)

šikana, záškoláctví, alkohol, kouření, ostatní drogy, vandalismus, delikvence, jiné

(jaké) 1.

2.

3.

3. Kolikrát do roka realizuje Vaše škola preventivní programy proti sociálně patologickým jevům?

4. Zdá se vám frekvence realizace preventivních programů dostatečná? ANO NE

5. Vaše projekty jsou dotované z:

- a) z vlastních finančních zdrojů
- b) z jiných než vlastních finančních zdrojů
- c) z MŠMT
- d) z jiného zdroje
- e) nevím

6. Která tematika nejvíce převládá v preventivních programech na vaší škole?

- a) šikana
- b) návykové látky
- c) delikvence a výtržnictví
- d) jiné, jaké:

7. Jaká forma realizace je podle Vašeho názoru nejefektivnější v rámci způsobu provedení preventivních programů?

- a) přednášky
- b) besedy
- c) konzultace
- d) videoprojekce
- e) jiné, jaké:

8. Myslíte, že žáci rozumí náplní preventivních programů? ANO NE

9. Pokud ANO, jak víte, že tomu porozuměli (pokud NE, neodpovídejte) ?

- a) dotazníkem
- b) rozhovorem
- c) jinou formou, jakou:

10. Podporujete také v této oblasti aktivní spolupráci s rodiči? ANO NE